

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2017-2018

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dagmar Pohlová

Historický vývoj etopedického zařízení – DDŠ Vrchlabí

Praha 2018

Vedoucí bakalářské práce: *PhDr. Zdeněk Moucha, CSc.*

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2017-2018

BACHELOR THESIS

Dagmar Pohlová

**Historical Development of the Etopaedic Facility –
Children house with school in Vrchlabí**

Prague 2018

The Bachelor Thesis Work Supervisor: *PhDr. Zdeněk Moucha, CSc.*

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 4. 3. 2018

Jméno autorky .....

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Zdeňku Mouchovi, CSc. za odborné vedení práce a za všechny věcné připomínky. Děkuji také všem pedagogickým pracovníkům Dětského domova se školou ve Vrchlabí, za jejich ochotu a vstřícnost při mém pedagogickém výzkumu.

Anotace

Práce analyzuje činnost Dětského domova se školou ve Vrchlabí, v období od jeho vzniku, do současnosti, se zaměřením na aplikaci metod a zásad převýchovného procesu. Poznání činnosti uvedeného Dětského domova se školou má objektivně stanovit vhodnost používaných metod a zasadit je do obecného (teoretického i praktického) rámce a v České republice a naznačit vhodné postupy v reedukačním procesu. V teoretické části je definována terminologie, historický vývoj etopedie v České republice od 19. století a současné postavení etopedických zařízení v síti českého školství. Praktická část je zaměřena na samotný Dětský domov se školou ve Vrchlabí a zabývá se jeho historií, charakteristikou umístěvaných a systémem péče o děti.

Klíčová slova

etopedie, dětský domov se školou, poruchy chování, výchova

Annotation

The thesis analyzes the activities of the Children's Home with the school in Vrchlábí, from the beginning to the present, focusing on the application of methods and principles of the re-education process. Knowledge of the activities of this Children's Home with the school should objectively determine the suitability of the methods used and place them in the general (theoretical and practical) framework and in the Czech Republic and to indicate appropriate procedures in the reeducation process. The theoretical part defines the terminology, the historical development of etopaedia in the Czech Republic since the 19th century and the current status of etopaedic facilities in the Czech education network. The practical part focuses on the Children's Home with the school in Vrchlábí and deals with its history, characteristics of the placement and the system of childcare.

Keywords

Behavioral disorders, education, children's home with school, etopaedia, education

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ POJMŮ V ETOPEDIÍ.....	11
2 HISTORICKÝ VÝVOJ ETOPEDIE V ČR OD 19. STOL.....	16
2.1 Významné osobnosti české etopedie	18
3 POSTAVENÍ ETOPEDICKÝCH ZAŘÍZENÍ V SÍTI ČESKÉHO ŠKOLSTVÍ V SOUČASNOSTI	20
3.1 Pojem institucionální péče	20
3.1.1 Ústavní výchova.....	21
3.1.2 Ochranná výchova.....	25
3.1.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	26
PRAKTICKÁ ČÁST	28
4 HISTORICKÝ VÝVOJ ETOPEDICKÉHO ZAŘÍZENÍ – DDŠ VRCHLABÍ.....	28
4.1 Vývoj zařízení do roku 1989	28
4.2 Období po roce 1989.....	30
4.3 Charakteristika dětí z DDŠ Vrchlábí	31
4.3.1 Důvody umístění.....	31
4.3.2 Umístěné děti	36
4.4 Systém péče o děti v DDŠ Vrchlábí	40
4.4.1 Režim dne	41
4.4.2 Materiální podmínky.....	43
4.4.3 Možnosti kontaktu s rodinou.....	44
4.4.4 Projekty pro děti.....	45
5 ZPĚTNÁ VAZBA ZAINTERESOVANÝCH OSOB	48
6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	51
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	54
SEZNAM ZKRATEK	57

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	59

ÚVOD

Dětský domov se školou ve Vrchlabí je školské zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy pro děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky a pro žáky s ukončenou povinnou školní docházkou, studující na jiných školách. Klienty tohoto zařízení jsou děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou.

Cílem práce je analyzovat činnost Dětského domova se školou ve Vrchlabí, v období od jeho vzniku, do současnosti, se zaměřením na aplikaci metod a zásad převýchovného procesu. Poznáním činnosti uvedeného Dětského domova se školou chci objektivně stanovit vhodnost používaných metod, zasadit je do obecného (teoretického i praktického) rámce v České republice a naznačit vhodné postupy v reedukačním procesu.

Výběr tématu ovlivnila moje osobní zkušenost s problematikou dětí v zařízení Dětského domova se školou ve Vrchlabí. Vzhledem k tomu, že moje matka v tomto zařízení působila 20 let na pozici jak učitelky, tak vychovatelky, dotýkalo se mě toto téma téměř denně. Měla jsem možnost se zúčastňovat různých společných aktivit (sportovní akce, kulturní akce, výlety atd.). Dětský domov se školou ve Vrchlabí jsem si zvolila jako cílové zařízení pro svou pedagogickou praxi ve druhém i třetím ročníku studia Vyšší odborné školy pedagogické v Litomyšli. Můj předešlý kontakt s tímto zařízením pozitivně ovlivnil i průběh mé praxe. Vnímala jsem otevřenost a ochotu ze strany pedagogických pracovníků jak při mém působení v tomto zařízení, tak při rozhovorech a poskytování informací k mé absolventské práci.

Práce je rozdělena na dvě základní části. V první části je definována terminologie, historický vývoj etopedie v České republice od 19. století a současné postavení etopedických zařízení v síti českého školství,

Druhá část je zaměřena na samotný Dětský domov se školou ve Vrchlabí a zabývá se jeho historií do roku 1989 a po roce 1989, charakteristikou umístěvaných dětí z hlediska typologie, potřeb a důvodů umístění. Dále se zabývá systémem péče o děti v DDŠ Vrchlabí (režim dne, materiální podmínky, možnosti kontaktu s rodinou, projekty pro děti a další). Závěr praktické části se věnuje zpětné vazbě učitelů, vychovatelů a dětí se zkušeností z daného zařízení.

Teoretickými východisky práce jsou odborná literatura, legislativa, dokumentace daného zařízení a jiné studie z etopedie. Metodami zde budou historicko-komparativní (srovnávací) metoda, obsahová analýza primárních pramenů, obsahová analýza sekundární literatury a případová studie. Doplnkovou metodou bude řízený rozhovor s pamětníky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ POJMŮ V ETOPEDII

Etopedie, jako jedna z disciplín speciální pedagogiky, je relativně nový obor, vzniklý na konci 60. let 20. století.

Název etopedie je původem z řeckého *ethos* - mrav, nebo *éthos* – zvyk, *paidea* – výchova, což lze volně přeložit jako „výchova a vzdělávání směřující k nápravě chování a jeho zvyků“. Předmětem oboru jsou poruchy chování, problémy v chování, edukace a resocializace, intervence a otázky životních perspektiv jedinců s těmito dispozicemi. Etopedie tak není zaměřena pouze na jedince s poruchami chování, ale studuje etiologii vzniku a cesty vedoucí k nápravě. Často je také užíván název edukace jedinců s poruchami chování (Vojtová, 2004, s. 7).

Můžeme se setkat s několika definicemi etopedie. Sovák definuje etopedii jako *úsek speciální pedagogiky, který se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláváním dětí a mládeže sociálně narušené* (Sovák, 1980, s. 143). *Etopedie zkoumá morální formování osobnosti mravně narušeného jedince v obecné rovině, etiologii vzniku mravní narušenosti, otázky prevence a profylaxe poruch chování, terminologické otázky oboru, systém speciálních výchovných zařízení aj.* (Vocilka, 1994, s. 5). Hutyrová (2006, str. 8) vymezuje etopedii jako disciplínu, která *„...se zabývá osobami (děti, mladiství, dospělí) s poruchami chování, emocí, sociálních vztahů, hodnotových orientací. A to ve výchově a vzdělávání, prevenci, poradenství, terapiích, sociální rehabilitaci i resocializaci“*. *Etopedie se zabývá edukací, reedukací a zkoumáním edukace jedinců s poruchami emocí a chování. Hledá a vyhodnocuje formy a prostředky edukačních aktivit pro ovlivňování jejich chování. Zabývá se systémem a podmínkami jejich edukace v prostředí škol hlavního proudu, školských zařízení pro jedince s ústavní a ochrannou výchovou a zařízení preventivně výchovné péče* (Vojtová, 2008a, s. 8).

Dle Vojtové je předmětem etopedie (Vojtová, 2004, s. 12):

- terminologie oboru,
- diagnostikování typu a stupně poruchy,

- etiologie poruch chování - jak, kdy a proč,
- prevence poruch chování - prevence, aby defekt nepřerostl v poruchu sociálních vztahů,
- reedukace poruch chování - převýchova,
- intervence v edukačním procesu - přístup k osobám s poruchami chování,
- systém školských institucí – ochranná a ústavní výchova,
- obor a ostatní vědní disciplíny - spolupráce
- spolupracující instituce - orgány sociálně právní ochrany dětí.

Cílovou skupinou, vyplývající z definice, jsou jedinci s poruchami chování (Vocilka, 1994) Jsou to jedinci:

- s delikventním a kriminálním chováním,
- kteří své chování nedovedou adaptovat,
- s problémovým chováním,
- s poruchami emocí a chování

V obecném slova smyslu lze ale tvrdit, že cílovou skupinou je společnost jako celek, protože významným prvkem v etopedii je také prevence. V užším slova smyslu se etopedie zabývá poruchami chování. Pokud kontext rozšíříme, je nutné na etopedii nahlížet jako na poruchy chování, emocí, sociálních vztahů a hodnotových orientací. Roli zde tedy nehrají pouze osobnostní zvláštnosti jedince, které mají vliv na vznik poruchy chování, tak i dopad sociálních faktorů z užšího či širšího sociálního prostředí. (Vojtová, 2004, str. 74)

V každé společnosti najdeme skupinu nedospělé populace, která má problémy s adaptací na požadavky svého okolí a projevuje se vůči němu tím, že jednotliví členové v různé míře porušují společenské normy, společenská pravidla apod. Etopedie je disciplína zabývající se hledáním vhodných metod, jak s touto skupinou pracovat, hledá motivační podněty, které by vedly k efektivní změně v chování, klade důraz na proces vzdělávání a na vnímání vzdělání jako společenské hodnoty, díky které mohou zkvalitnit svůj život a zmírnit tím riziko sociálního vyloučení (Vojtová, 2008, str. 71).

Etopedie mimo jiné zkoumá podmínky vzdělávání těchto jedinců v běžných typech škol, respektive hlavním vzdělávacím proudu, ale také v rámci zařízení pro výkon

ústavní a ochranné výchovy (tj. diagnostické ústavy, dětské domovy se školou výchovné ústavy a další) či v zařízeních preventivně výchovné péče (tj. například střediska výchovné péče). (Vojtová, 2008, str. 74).

Tento obor, pracuje s mnoha novými pojmy, které jsou v praxi často nezažité, zaměňované a nepřesně interpretované. Přitom s problematikou a terminologií etopedie se dnes setkává každý pedagog, lékař, psycholog, sociální pracovník, často pak právník, policista, běžný občan i rodič. Problémem je, že etopedie používá v národním i mezinárodním prostředí rozdílnou terminologii. Bylo by velmi náročné terminologii oboru utřídit a sjednotit. (Vojtová, 2010, str. 54) V legislativě vztahující se k edukaci dětí je výhradně využíván termín **dítě** jako lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo. (Vojtová, 2010, str. 54)

Následující výčet jsou dle Slomka nejčastěji se vyskytující pojmy v osobních dokumentech dětí přicházející do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. (Slomek, 2010, str. 9-11).

Delikvence je protispolečenské jednání dítěte do 15 let (tj. do doby trestní odpovědnosti). Pojem delikvence úzce souvisí s pojmem **trestný čin**. Delikvence je takové jednání a činy, které by u dospělého člověka byly kvalifikovány jako trestný čin. Pokud jedinec poruší vztah k hodnotovému systému, jedná se o mravní narušení. Tento termín vystihuje podstatu dříve užívaného pojmu **defekt**.

Abnormalita – z latinského norma = pravidlo – zvláštnost, odchylka, nepravidelnost

Agrese – jednání s úmyslem ublížit. Můžeme rozlišovat čtyři stupně agrese, a to navenek bez projevů (zaťaté zuby), slovní formu (nadávky), projevy destrukce (rozbíjení předmětů) a projevy fyzického násilí (i zabití).

Depravace – zvrácenost, z etilogického pohledu vliv nemoci, rodiny, nevhodných vlivů, promiskuity, krádeže, podvody

Deprivace – nedostatek v uspokojování základních, převážně duševních, potřeb člověka (lásky, jistoty, bezpečí apod.). Může se jednat například o deprivaci psychickou, citovou, sociální

Deviace – odchylka (například sexuální deviace – pohlavní úchylnost)

Dificilita – obtížné přizpůsobování. Nejčastější příčinou jsou zde špatné vlivy, návyky, nevhodná výchova

Etiologie – nauka o příčinách, které vyvolávají daný jev. Příčiny i mechanismy vzniku vysvětluje etiopatogeneze.

Etopat – jedinec s poruchou nebo poruchami chování, narušenou mravní složkou osobnosti, nechápající a nerespektující mravní normy. Tato porucha je dlouhodobá a intenzivní. Rozlišujeme vnitřní a vnější faktory.

Etoped – profesionální označení speciálního pedagoga v etopedických zařízeních (například v diagnostických ústavech). Zabývá se především speciálně pedagogickou diagnostikou etopedickou, psychoterapií, ovlivňuje metodiku práce, spolupracuje s psychologem, podílí se na stanovení prognózy a další.

Intervence – zásah

Latentní – skrytý jev (např. latentní kriminalita jsou trestné činy, o kterých se orgány činné v trestním řízení nedozvědí; před rokem 1989 bylo mnoho negativních jevů v latentní podobě – např. bezdomovectví nebo nezaměstnanost).

Maladaptace, maladjustace – jsou ekvivalentní pojmy vyjadřující sníženou schopnost až neschopnost přizpůsobit se. Projevem jsou poruchy chování různého stupně. V krajních případech může být následkem vznik neuróz a psychóz. Často vzniká z psychické deprivace.

Negativismus – postoj, návyk nebo tendence odporovat všemu. Rozlišujeme pasivní odpor, nečinnost, zlostné výbuchy a útkové reakce.

Penologie – věda o trestu, výkonu trestu a jeho účincích.

Prevence – v etopedii se rozlišuje prevence primární (předcházení vzniku poruchy), sekundární (zamezení prohloubení poruchy) a terciální prevence (zamezení recidivy). S terciální prevencí souvisí pomy následná péče a postpenitenciární péče.

Převýchova – neboli reedukace, je souhrn metod, postojů a přístupů speciálně pedagogické práce s cílem nápravy, resocializace a úpravy chování

Rizikové jevy, rizikové projevy chování – termín, který nahradil dříve používaný pojem sociálně patologické jevy. V současnosti často využívaný v oficiálních dokumentech ministerstev.

Sociální narušenost – je zaměnitelné s pojmy obtížná vychovatelnost nebo mravní narušenost. Používá se též sociální nepřizpůsobivost.

Sociopatie – termín vyjadřující druh či komplex abnormálních postojů vůči sociálnímu prostředí.

Terapie – léčba (například psychoterapie, farmakoterapie apod.).

2 HISTORICKÝ VÝVOJ ETOPIEDIE V ČR OD 19. STOL.

Etopedie je považována za relativně mladý obor, avšak i tak má zajímavou a poměrně obsáhlou historii, se kterou je nutné se seznámit, pokud chceme lépe pochopit současné tendence.

Možnosti výchovy a péče o mravně narušené jedince se měnil v korelaci s vývojem společnosti, myšlení a vědomí a hlavně názoru těch, kdo měli možnost mocenského uplatnění (Somek, 2010, str. 13)

V historii etopédie dochází k velmi pomalému odklonu od tělesných trestů a tvrdé represe. Represivní přístup je omezován až v 16. a 17. století s oddělením mladistvých od dospělých ve výkonu nápravy. Například v Českých zemích nebyl v rámci trestněprávní odpovědnosti brán v potaz rozdíl mezi mladistvým a dítětem. Prakticky to tedy znamenalo, že děti a mladiství byli posuzováni dle právních norem stejně jako dospělé osoby, vztahovaly se na ně stejné sankce a dokonce byli umisťováni do vězeňského zařízení společně s dospělými. (Somek, 2010, str. 13)

Instituce pečující o osiřelé a zanedbané děti, děti zločinné a mravně vadné vznikají v Evropě v první polovině 19. století. Charakter institucionální péče se postupně měnil a rozvíjel. Jejich charakter byl z počátku segregáčnický a ochranný, postupem času se ale začalo prosazovat i vzdělávání. První takovéto instituce vznikaly v Anglii. (Somek, 2010, str. 13)

S příchodem edukačního rozměru práce s touto skupinou začali vznikat takzvané vychovatelný. Od polepšoven se lišily právě edukačním charakterem práce s „mravně vadnými“. Právě zde se poprvé setkáváme mimo jiné i s diagnostikou. O nahrazení represivních tendencí za edukační se významně zasadil Alois Zikmund. Významnou publikací z tohoto období je publikace Josefa Zemana s názvem „Péče o mládež mravně vadnou a mravně ohroženou“. (Kajela, 2013, str. 9) V roce 1931 změnil zákon o trestním soudnictví nad mládeží označení polepšoven na vychovatelný, zařazování byli jen

mladiství s ochrannou výchovou odsouzení k trestu ve vězení na více než 6 měsíců. (Kajela, 2013, str. 9)

První polepšovna, později vychovatelna, pro chlapce a děvčata v Čechách vznikla v roce 1884 v Opatovicích. Vojtěch Náprstek a František L. Rieger založili v roce 1883 v Praze Libni vychovatelnu, kde se koncepčně prosadila diagnostika a následné sledování svěřenců jako součást edukačního a nápravného procesu. V roce 1884 vznikly vychovatelny ve Vinohradech a Říčanech. (Kajela, 2013, str. 9)

V našich podmínkách koncem 19. století a v první polovině 20. století se otázkami „výchovy mravně vadných“ zabývala pedopatologie. Její cílem byla náprava patologických projevů chování prostřednictvím donucovacích prostředků v segregovaném prostředí. Pedopatologie ovšem nahlížela na mravně vadné děti a mládež pouze v souvislosti s tělesným, smyslovým či duševním postižením. (Vojtová, 2008, str. 10).

Vzdělávání dětí a mládeže obtížně vychovatelných bylo předmětem oboru defektologie. Tento obor vznikl v roce 1946 a sledoval defektivitu dítěte a způsoby jejího předcházení, metody reedukace, kompenzace, rehabilitace. Cílem bylo co nejvíce přiblížit postiženého člověka k normě většiny ve společnosti. Dále, defektologie, jak už vyplývá z názvu oboru, pracovala s určitým defektem, jakožto primárním faktorem narušující proces výchovy, jeho podmínky. Problematice defektu se hlouběji věnuje Sovák. (Vojtová, 2008). Později se pro obor začal užívat název speciální pedagogika defektologická.

Od roku 1948 můžeme mluvit o institucionální péči. Péče o obtížně vychovatelné děti a děti s poruchami chování se stala výchovnou a začala se orientovat na jejich budoucnost. V padesátých letech začaly vznikat dětské domovy se zvýšenou výchovnou péčí pro děti od 9-15 let a domovy pro převýchovu určený mládeži od 15-18 let (Matoušek, Kroftová, 2003).

2.1 Významné osobnosti české etopedie

Jan Amos Komenský stanovil pedagogické zásady, metody a principy (názornost, aktivnost, systematičnost, soustavnost, trvalost, přiměřenost). Obecný cíl výchovy spatřoval v přípravě k věčnému životu a souladu se svým křesťanským přesvědčením. Výchovu stavěl na třech pilířích: poznat sebe a svět, ovládnout sebe a povznést se k Bohu. Filozoficko-pedagogický přínos J. A. Komenského nalezneme i v dnešní pedagogické práci. Upozorňoval, že dítě bychom měli vzdělávat s ohledem na jeho věk a schopnosti.

František Čáda je zakladatel „Sdružení pro výzkum dítěte“, což se stalo základem pro „Pedologický ústav hlavního města Prahy“ (1912). Prováděl výzkumy, přičemž se jako první zaměřil na systematické zkoumání dítěte. Definoval, jakým způsobem by se mělo pečovat o slabomyslné. Kládl důraz na prevenci, včasnost péče, profylaxi, socializaci péče a poškození péči. Podílel se na budování speciálního školství.

Josef Zeman založil a redigoval časopis „Úchylná mládež“. Podílel se na zákonu o pomocných školách. Byl spoluautorem učebních osnov pro handicapované.

František Krejčí prosazoval názor, k mravnímu chování vede zásadně vzdělání.

Otakar Chlup byl v roce 1919 jmenován ředitelem Ústavu pro děti zmrzačené v Brně. Často je označován jako tzv. „Moravský Jedlička“.

Jan Uher přikládal zásadní význam při výchově prostředí. Pohlížel tedy na výchovné aspekty ze sociologického hlediska.

František Bakule byl prvním ředitelem Jedličkova ústavu pro tělesně postižené děti v Praze. Ve výchově uplatňoval svobodnou kázeň a volnost. V roce 1920 založil Bakulův ústav pro výchovu životem a prací.

Jan Mauer se zaměřoval na pedopatologii a nápravnou pedagogiku. Nenahlížel na tyto obory separátně, ale jako vzájemně se doplňující, přičemž na teoretických základech pedopatologie staví nápravná pedagogika svými praktickými přístupy.

František Štampach se zabýval vlivem společnosti a celkově vnějších sociálně patologických vlivů na jedince.

Alois Zikmund, ředitel vychovatelny v Opatovicích. Při své práci zdůrazňoval rozvoj mravní citlivosti chovanců, probouzení smyslu a pochopení pro sociální hodnoty a jejich vytváření. Problémovou mládež členil do následujících kategorií: mravně ohrožená mládež prostředím, ve kterém vyrůstá, mravně narušená mládež (vybočení), mravně vadná mládež s pasivními projevy (žebráci, povaleči) a s aktivními projevy – (agresivní). (Jůva 2003; Vojtová 2010, Slomek, 2010)

3 POSTAVENÍ ETOPEDICKÝCH ZAŘÍZENÍ V SÍTI ČESKÉHO ŠKOLSTVÍ V SOUČASNOSTI

3.1 Pojem institucionální péče

Jedná se o preventivně-výchovnou péči, ústavní a ochrannou výchovu. V podmínkách české republiky je institucionální výchova poskytována v různých zařízeních a to dle věku jedince nebo jeho potřeb. Pod ministerstvo zdravotnictví spadají kojenecké ústavy, dětské domovy do tří let a dětská centra. Smyslem pobytu v těchto zařízeních by měla být snaha umístit dítě do rodinné péče. Pod ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy patří dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy a domovy pro děti vyžadující zvláštní péči. Ministerstvo práce a sociálních věcí spravuje domovy pro osoby (děti) se zdravotním postižením.

Gjuričová ve své zprávě „Analýza efektivity fungování systému péče o ohrožené děti“

rozdělila děti umístované do institucionální péče do čtyř skupin:

- děti osamělé, tzv. oboustranní sirotci, jejichž počet je zanedbatelný,
- děti, které mají zkušenosti s kriminalitou a u nichž je odůvodněná obava, že budou v trestné činnosti dále pokračovat,
- děti ohrožené, které pocházejí ze sociálně slabého a neuspořádaného rodinného prostředí, jejichž výchova je ve zvýšené míře ohrožena zanedbáváním, zneužíváním a týráním a sociálně patologickým vývojem,
- děti rizikové, tzn. Děti s výchovnými problémy, špatnou školní docházkou, experimentující s drogami atp.

3.1.1 Ústavní výchova

Ústavní výchova (dále jen ÚV) je nařizována soudem dle § 46 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídít ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí). Žádost k soudu podává nejčastěji pracovník odboru sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), není ovšem výjimkou, že návrh k soudu podávají zákonní zástupci dítěte. Vždy než dojde k nařízení ÚV je soud povinen posoudit, zda není možné zajistit výchovu dítěte v rámci náhradní rodinné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tyto dvě varianty jsou vždy upřednostňovány před nařízením ústavní výchovy.

Ústavní výchovu dětí, kterým je nařízena ÚV z výchovných důvodů zabezpečují dětské domovy se školou a výchovné ústavy. ÚV trvá do 18 let, výjimečně může být soudně prodloužena do 19 let. Soud také může ÚV zrušit, pokud pominou důvody nařízení.

Pokud dojde k nařízení ústavní výchovy, má soud povinnost nejméně jednou za šest měsíců prozkoumat, zda trvají důvody, pro které byla dítěti ÚV nařízená.

3.1.1.1 Nejčastější kritéria vedoucí k návrhu o nařízení ústavní výchovy

Na problémy dítěte, které potřebuje nějakou pomoc, může upozornit téměř kdokoli. Z informací získaných od sociálních pracovníků na oddělení OSPOD ve Vrchlabí bylo zjištěno, že nejčastěji to bývá ošetřující lékař a to poté, co matka nenavštěvuje s dítětem preventivní prohlídky nebo je dítě při prohlídkách zanedbané, v nejhorších případech vykazuje známky fyzického násilí. Dalšími, kdo upozorňují orgány OSPOD jsou pracovníci školy, do nichž dítě dochází, neboť tyto děti vykazují velkou neomluvenou absenci. V některých případech upozorní na zanedbávání dítěte sousedé.

Sociální pracovníci se starají o děti a mladistvé hlavně v souvislosti se zanedbáváním péče ze strany rodičů.

„Nejdůležitějším sociálním prostředím je rodina, poskytující dítěti základní sociální zkušenost, která může být i negativní. Dítě se zde nemusí naučit rozlišovat sociální signály a adekvátně na ně reagovat, může přijmout odlišný normativní a hodnotový systém, může se naučit používat nežádoucí způsoby chování a považovat je za standardní atd.“ (Vágnerová, 2014, str. 717).

Jednou ze základních otázek je, kdy je možné a účelné rodinu podporovat a ponechat dítě v její péči a kdy je třeba dítě v jeho nejlepším zájmu umístit do zařízení náhradní výchovy. Úkolem sociálního pracovníka je sestavit důkladnou komplexní analýzu, zhodnotit situaci a vytvořit reálné prognózy vývoje rodiny. Každý jednotlivý případ by měl být pečlivě a individuálně prozkoumán. V současné době se stává, že z přílišného akcentu na nezastupitelný význam rodiny a práv rodičů se nutná řešení odkládají, problémy narůstají a prohlubují se. *„I situaci v náhradní institucionální výchově provádějí paradoxy. Navzdory názorům, že je již „mrtvá“, překonaná a nepotřebná, kterým se dostává velkého prostoru, se ukazuje, že existuje poměrně velká skupina dětí, pro které je tato forma péče optimální“* (Škoviera, 2007, str. 34). Zejména při umísťování dětí staršího školního věku do ústavní péče se uvádí, že jejich věk je limitem, za kterým můžeme jen zřídka očekávat, že se dítě úplně spontánně přizpůsobí vnitřní citové atmosféře rodiny a jejímu řádu“ (Matějček, 1999 in Škoviera, 200, str. 34).

Dle zákona č. 359/1999 Sb., § 6 odst. 1 a níže uvedených písmen se sociálně-právní ochrana v souvislosti s umístěním do etopedických zařízení zaměřuje na děti:

- a) „jejichž rodiče
  - a. zemřeli,
  - b. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo
  - c. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

- c) *teré vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;*
- d) *teré se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;*
- e) *na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;*
- f) *teré jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;*
- g) *teré jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami.“*

„Kurátoři pro mládež pracují na sociálních odborech obecních úřadů. Do jejich náplně práce patří pečovat o děti mladší než 15 let, které se dopustily činu, jenž by byl u staršího člověka klasifikován jako trestný, o mladistvé ve věku 15-18 let, kteří se dopustili přestupku nebo trestného činu a bylo u nich zahájeno trestní stíhání, a konečně o děti mladistvé, kteří mají opakované vážné poruchy chování (např. útěky z domova, zneužívání návykových látek, závislost na hracích automatech, absence ve škole)“ (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 154).

„Kurátor má spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení (v přestupkovém řízení) a podávat jim na základě svých vyšetření zprávy o dítěti, resp. mladistvém. Zúčastňuje se i soudního projednávání případu. Může navrhopvat výchovu v náhradní rodině, ústavní a ochrannou výchovu. Má připravovat podklady pro řízení o výchovných opatřeních, jež vede komise péče o rodinu. Má pečovat o děti mladistvé propuštěné z ústavní výchovy“ (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 154).

Tesařová (in Matoušek, Kroftová, 2003, s. 157) dle průzkumu určila kritéria, jež podle kurátorů vedou k návrhu ústavní výchovy.

- protiprávní jednání (přestupky a trestná činnost),
- začínající závislost na drogách, alkoholu, automatech,
- útěky z domova,
- množství výchovných opatření uplatněných před návrhem ústavní výchovy,
- množství v dotazníku vypočitatelných důvodů k návrhu na ústavní výchovu, jež u jednotlivého případu připadají v úvahu,
- zahálčivý způsob života,
- nerespektování rodičů,
- sexuální promiskuita,
- členství v závadové partě.

3.1.1.2 Předběžné opatření

Dle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů, nařizuje předběžné opatření příslušný okresní soud tehdy, ocitne-li se dítě bez jakékoliv péče, nebo je-li jeho život nebo nepříznivý vývoj vážně ohrožen nebo narušen. Předseda senátu předběžným opatřením (PO) nařídí, aby dítě bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí. O návrhu musí být rozhodnuto nejpozději do 24 hodin.

V praxi lze rozlišit dva typy předběžného opatření. Takzvané „rychlé PO“, kdy je dítě podle § 76, občanského soudního řádu umístěno bezprostředně po vydání PO do zařízení pro výkon ústavní výchovy z důvodu toho, že je nutná okamžitá intervence např. o dítě se nemá kdo postarat, v rodině dojde k fyzickému či mravnímu ohrožení dítěte, nebo dítě samo dlouhodobě způsobuje fyzické ohrožení osob ve svém okolí apod. Opatření se vydává převážně na návrh pracovníků OSPOD a je soudem svěřeno do péče instituce nebo osoby, kterou soud v PO označí. Tato intervence je nutná v případech, než dojde k prošetření situace.

V praxi používané takzvané „pomalé PO“ je druhým typem předběžného opatření ukládaného soudem podle § 76, občanského soudního řádu. Soud zpravidla určí termín,

do kdy je zástupce povinen předat dítě do zařízení pro výkon ústavní výchovy či do péče svěřené osoby. Toto opatření se ukládá zpravidla v případech, kdy již pracovníci OSPOD vyčerpali všechny možnosti uložení výchovných opatření a je tudíž nutná intervence etopedického zařízení. Velmi častá jsou tato opatření v případech, kdy dítě neplní školní docházku, nerespektuje autority, dopouští se útěků z domova apod. Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti a může být opakovaně prodlouženo o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání nepřesáhla šest měsíců (§ 76, občanský soudní řád).

3.1.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je druhem ochranných opatření, která jsou definována trestním zákonem.

„Stávající česká právní úprava umožňuje trestně stíhat za přestoupení zákona jen mladistvé, kteří v době spáchání činu dovršili patnáct let. Mladiství, tj. ti, kdo se podle naší legislativy pohybují ve věkovém rozmezí 15-18 let, trestně odpovědní jsou, nicméně sankce, které jsou jim ukládány, jsou méně přísné než u dospělých. Osobám mladším patnácti let, které naše legislativa nazývá děti, může být místo trestní sankce uložena v rámci občanskoprávního řízení tzv. ochranná výchova, tj. výchova ve státním zařízení, které náleží do rezortu ministerstva školství“ (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 145).

„Ochranná výchova je ukládána na základě zákona č. 218/2003 Sb. jako ochranné opatření za spáchané provinění; ochrannou výchovu lze vždy uložit pouze v návaznosti na spáchané provinění nebo čin jinak trestný – nelze ji tedy uložit pro závažné poruchy chování, aniž by se dopustilo provinění či činu jinak trestného. Jejím účelem je zajištění podmínek pro intenzivní práci s dítětem a ochrana společnosti před jeho chováním“.

3.1.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Přehled zařízení se týká pouze zařízení dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. V mnoha případech se dítě s poruchou chování ocitá ve všech níže uvedených zařízeních. „*Soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. To platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy*“ (§ 971, občanský zákoník, díl 4., odst. 4.). Děti z dětských domovů se školou často pokračují v ústavní či ochranné výchově ve výchovných ústavech. Mnoho dětí rovněž prošlo také střediskem výchovné péče, buď ve formě ambulantní či pobytové.

Dle výše uvedeného zákona zajišťují tuto výchovu následující zařízení:

- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav

Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jejího zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání (Zákon č. 109/2002 Sb.).

3.1.3.1 Diagnostický ústav

Do tohoto zařízení jsou děti přijímány na základě žádosti rodičů nebo zákonných zástupců, nebo na základě rozhodnutí soudu, přibližně na 8 týdnů. Zde jsou prováděna vyšetření po stránce pedagogické, psychologické, sociální a zdravotní a na základě těchto vyšetření se pak dítě umísťuje do dětských domovů, výchovných ústavů nebo dětských domovů se školou. Součástí tohoto procesu je i vypracování diagnostické zprávy s programem rozvoje osobnosti dítěte, která je předána danému zařízení.

Na základě doporučení OSPOD lze dítě umístit i do zařízení mimo katastrální území, pokud je to v zájmu dítěte (např. bližší dostupnost trvalého bydliště).

V DÚ jsou zřizovány nejméně 3 výchovné skupiny, které jsou rozděleny podle pohlaví a věku. Výchovnou skupinu tvoří nejméně 4 a nejvíce 6 dětí.

3.1.3.2 Dětský domov se školou

Označení dětský výchovný ústav nahradil v roce 2002 název dětský domov se školou (dále DDS). Ve většině případů se jedná o koedukované zařízení, které pečuje o děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Do DDS jsou děti umísťovány z důvodů poruch chování na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní, nebo uložení ochranné výchovy, mnohdy na základě předběžného opatření. Do DDS mohou být umístěny i nezletilé matky, a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí DDS. Součástí domova je základní nebo i praktická škola. Základní jednotkou je rodinná skupina, která má nejméně 5 a nejvíce 8 dětí (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Dle zákona č. 109/2002 Sb., může být dítě propuštěno z DDS, pokud je mu zrušena ústavní výchova, nebo na základě podmíněného propuštění, o němž rozhoduje ředitelství ústavu na základě dobrých výchovných výsledků a se souhlasem orgánu sociálně právní ochrany dětí. V případě nezdaru se jedinec vrací zpět do zařízení. Jestliže dítě nemůže být propuštěno domů, pokračuje ve většině případů dále v ústavní výchově ve výchovném ústavu pro mládež.

3.1.3.3 Výchovný ústav

Jedná se o nekoedukované zařízení pro mládež od ukončení povinné školní docházky do 18 let. Do zařízení může být přijato i dítě starší 12 let s nařízenou ochrannou výchovou, které má tak závažné poruchy chování, že nemůže být přijato do dětského domova se školou. Zřizují se odděleně pro děti s ÚV, OV, popřípadě jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro nezletilé matky a jejich děti nebo pro děti vyžadující výchovně léčebnou péči. Základní jednotkou je výchovná skupina, kterou tvoří nejméně 5 a nejvíce 8 klientů (Zákon č.109/2002 Sb.).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 HISTORICKÝ VÝVOJ ETOPEDICKÉHO ZAŘÍZENÍ – DDŠ VRCHLABÍ

4.1 Vývoj zařízení do roku 1989

Historie Dětského domova se školou ve Vrchlábí začala založením Dívčí výchovny české zemské komise pro péči o mládež v Čechách v Jilemnici v ul. Dr. K. Kramáře čp. 332 v roce 1913, kdy byla zřízena a vybavena pro 40 dětí. Ústav sloužil záchraně ohrožené české mládeže pro děti obojího pohlaví, které byly mravně vadné. Dobové záznamy z archívu uvádějí: „*V základě §70 říšského zákona školního ze dne 14.5.1869 ř.z.č. 62 povolila c.k.z.š.r. dne 14.10.1914, aby Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království Českém při Výchovně (pro děti obojího pohlaví mravně vadné) v Jilemnici zřízené pořídila a otevřela jednotřídní školu ústavní, kterou navštěvovati budou děti, jež pro svoje chování jsou z návštěvy školy normální vyloučeny.*“ (Archiv DDŠ Vrchlábí – 1914)

Po zřízení ústavu v Kostelci nad Orlicí v roce 1919 byli chlapci přemístěni a jilemnický ústav se specializoval jen na dívky ve věku od 6 do 14 let. Ústav se snažil celým svým vnitřním zařízením, mírnou, ale důslednou kázní a všestrannou péčí nahradit chovankám řádný život rodinný a pečovat o jejich tělesný i duševní rozvoj.

V roce 1942 došlo k přesunutí ústavu do budovy bývalého reálného gymnazia v Jilemnici. „*Přestěhování ústavu bylo provedeno ve dnech 1. – 5. Září 1942 s vypětím všech sil jak zaměstnanců ústavu, tak i chovanek.*“ (Archiv DDŠ Vrchlábí – 1942)

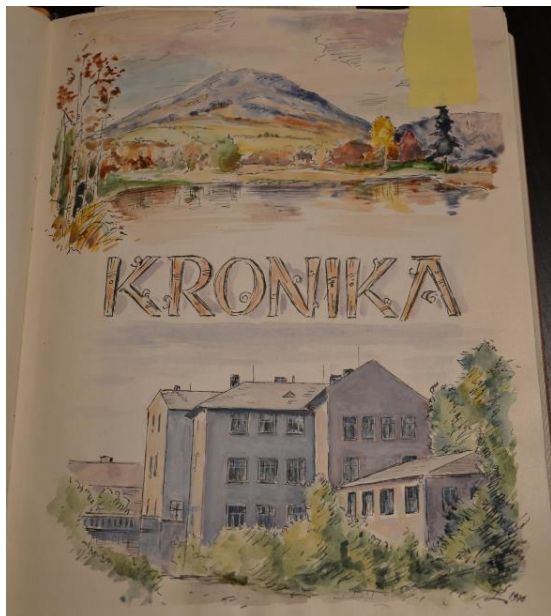
O prázdninách v roce 1945 byl ústav přeložen do Vrchlábí. Poměrně výstavní budova byla postavena v roce 1913 na pozemních přílehlajících k tehdejší Gendorfově ulici určená pro výchovu slabomyslné mládeže. Později sem byla zařazována i mládež vyžadující zvláštní péče a děti bez rodičů. V české menšině bylo toto zařízení nazýváno – sirotčinec. Oficiální název byl Kinder – und Schwachsinnigen Heim Dr. H. Heller.

Školní rok 1945 – 1946 byl zahájen již ve Vrchlabí. Byla otevřena jen obecná třída s devatenácti žákyněmi. Čtrnáct chovank navštěvovalo veřejnou měšťanskou školu a učňovskou školu navštěvovaly dvě chovanky. Od roku 1947 až do roku 1957 chodily do ústavní školy chovanky národní školy. Na střední školu chodily do veřejné školy ve Vrchlabí a starší hovanky navštěvovaly státní reálné gymnasium, odbornou školu pro ženská povolání, základní odbornou školu, lidovou zemědělskou školu a podobně. Počet chovank v ústavu se pohyboval od 70 do 98.

V roce 1958 došlo ke změně organizace školy. Byla rozšířena ústavní škola a všechny chovanky navštěvovaly školu pouze v ústavu. „... *po dohodě s Ministerstvem školství a kultury byla zrušena dnem 31. srpna 1957 národní škola při Krajském dětském domovu ve Vrchlabí a dnem 1. září 1957 byla zřízena při tomto domově Osmiletá střední škola se 4.-8. P. r. Docházka chovank ze 6. – 8. P.r. do Jedenáctileté střední školy Klementa Gottwalda byla zrušena. Současně s tímto pvolením rozšířil se stávající počet 2 tříd o další dvě třídy, tj. celkem na 4 třídy. S platností od 1. ledna 1958 jsou všechny krajské domovy převedeny v rámci decentralizace z Krajských národních výborů na okresní národní výbory.*“ (Archiv DDŠ Vrchlabí – 1957)

1. září 1959 došlo ke změně názvu. Z Krajského dětského domova s osmiletou střední školou se stal Dětským domovem se zvýšenou výchovnou péčí. Povolená kapacita se zvýšila z 80 na 100 dětí. Od 1. září 1972 dostalo zařízení opět nový název – Dětský výchovný ústav se zvýšenou výchovnou péčí s kapacitou 60 svěřenek.

Obrázek 2 - Obrázek z kroniky

Obrázek 1 - Část archivu

4.2 Období po roce 1989

Po listopadu 1989 došlo k nutným personálním změnám, omezení represivních opatření a zásadním změnám celého resocializačního působení. Snížením kapacity ústavu na počet 44 dívek se zkvalitnila individuální práce. Nejvýznamnější změnou v tomto období byla koedukace ústavu ve školním roce 1997/98 s kapacitou 22 dívek a 22 chlapců.

„Listopadové události a polistopadový vývoj nenechal ani náš ústav tak docela v ústraní. Určitá dávky chaosu a nejistoty byla znát ve vyučovacím procesu, ale i v mimoškolní činnosti. Dne 15 ledna na společné schůzi zaměstnanců ústavu tajným hlasováním nedostalo vedení ústavu důvěru. Proto na ředitele ústavu byl vydán konkurz... Po 17. 11. politické změny ovlivnily i další život ve školství. Nové oslovování pracovníků (pan, paní před uvedenou funkcí), nová klasifikace a výuka dějepisu, občanské nauky, vyřazená z osnov branná výchova, zaváděna náboženství do škol, výuka cizích jazyků, větší důvěra učitelům, vychovatelům, úprava osnov jednotlivých předmětů atd.“ (Archiv DDŠ Vrchlabí – 1989)

V současné době je Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna příspěvkovou organizací. Je přímo řízený Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Jedná se o školské zařízení určené dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a pro děti umístěné na základě předběžného opatření a to do ukončení povinné školní docházky nebo přípravy na povolání. Tyto děti mají diagnostikované poruchy chování. Zařízení je koedukované, v současnosti má kapacitu 32 dětí. V DDŠ Vrchlabí jsou zřízeny čtyři rodinné skupiny - dvě skupiny dívčí a dvě chlapecké. Součástí domova je základní škola, která vzdělává i děti s lehkým mentálním postižením. Některé z umístěných dětí navštěvují civilní školy mimo zařízení. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

Hlavním cílem domova je náhradní rodinná výchova, resocializace dětí a následně jejich úspěšná integrace do společnosti. Velký důraz je kladen na smysluplné trávení volného času. V areálu mají děti k dispozici tělocvičnu, tenisové kurty a víceúčelové sportovní hřiště. V budově domova mohou děti vyplňovat volný čas návštěvou malé posilovny, počítačové učebny, kuchyňky a keramické dílny. DDŠ Vrchlabí je vybaven např. běžeckými lyžemi, koly, bruslemi a dalším sportovním a výtvarným náčiním, aby umožnil maximální rozvoj zájmové činnosti dětí. Děti je umožněno navštěvovat zájmové kroužky v Domě dětí a mládeže Pelíšek. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

4.3 Charakteristika dětí z DDŠ Vrchlabí

4.3.1 Důvody umístění

Dětský domov se školou ve Vrchlabí nikdy nebyl určen pro nejtěžší případy dětí, které spáchaly násilné trestné činy a podobné. Důvody umístění dětí v ústavu jsou od jeho založení až po současnost velmi podobné a opakují se. Pro potřeby absolventské práce na VOŠ Pedagogické v Litomyšli autorka vypracovala analýzu důvodů umístění dětí do DDŠ Vrchlabí mezi lety 2015 a 2017. Z této analýzy bude autorka v této kapitole vycházet. (Pohlová, 2017)

Celkem bylo v období od 1. 1. 2015 do 31. 1. 2017 umístěno do Dětského domova se školou ve Vrchlabí 44 dětí. Poměr chlapců a dívek v průběhu sledovaných dvou let se měnil. Celkově však v tomto období nastoupilo do zařízení 19 chlapců a 25 dívek, celkem tedy 44 dětí. (Pohlová, 2017)

Jelikož se důvody umístění prolínají, nelze jednoznačně určit pouze jeden hlavní důvod umístění. Při zjišťování důvodu umístění bylo vycházeno ze soudního rozhodnutí. Ve většině případů byly uváděny přibližně 3 hlavní důvody. Tabulka č. 1 proto ukazuje, u kolika dětí byly jednotlivé důvody zaznamenány. Záškoláctví se jako důvod umístění objevilo u 37 dětí, což představuje 84 %. Celá polovina dětí se před umístěním dopouštěla krádeží. Třetím nejčastějším důvodem se ukázalo nerespektování autorit, které bylo jedním z důvodů umístění u 22 dětí, což je také polovina. U 8 dětí bylo jedním z důvodů umístění agresivní chování, 12 dětí experimentovalo s návykovými látkami, u 6 dětí byla jedním z důvodů umístění sexuální zkušenost a promiskuita stejným počtem byla zastoupena autoagrese. Nejméně zastoupeným jevem uváděným jako důvod nařízení ústavní výchovy bylo zháňství, a výtržnictví. Z uvedených výsledků vyplynulo, že pouze u 10 % dětí umístěných v DDŠ existuje pouze jeden z důvodů pro nařízení předběžného opatření, či nařízení ústavní výchovy. V ostatních případech se jedná o kumulaci většinou tří důvodů. (Pohlová, 2017)

Zajímavostí je, že dříve bylo častým důvodem umístění těhotenství a to většinou z toho důvodu, že dívky měly pohlavní styk před patnáctým rokem. Ve většině případů se nerozlišovalo, jestli za to dané dítě může nebo ne.

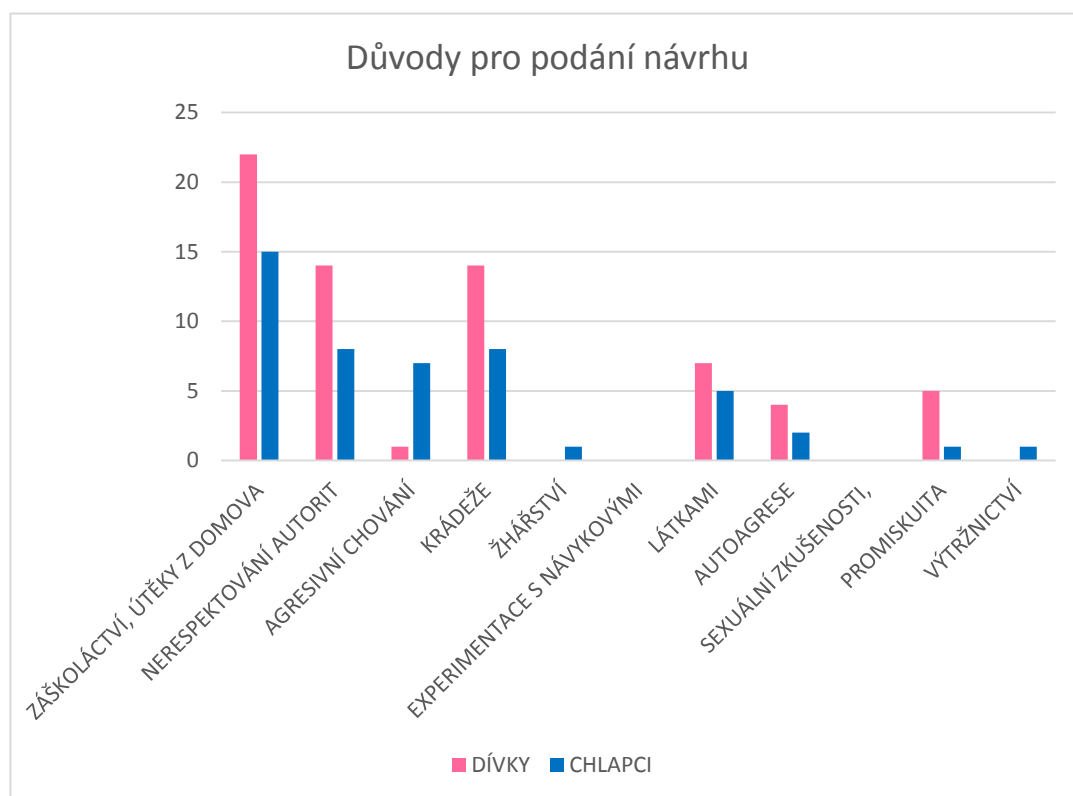

Tabulka 1 - Důvody pro podání návrhu na nařízení ÚV, PO, OV

DŮVODY PRO PODÁNÍ NÁVRHU	DÍVKY	%	CHLAPCI	%	POČET	%
ZÁŠKOLÁCTVÍ, ÚTĚKY Z DOMOVA	22	88	15	79	37	84
NERESPEKTOVÁNÍ AUTORIT	14	56	8	42	22	50
AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ	1	4	7	37	8	18
KRÁDEŽE	14	56	8	42	22	50
ŽHÁŘSTVÍ	0	0	1	5	1	2,3
EXPERIMENTACE S NÁVYKOVÝMI LÁTKAMI	7	28	5	26	12	27
AUTOAGRESE	4	16	2	10	6	14
SEXUÁLNÍ ZKUŠENOSTI, PROMISKUITA	5	20	1	5	6	14
VÝTRŽNICTVÍ	0	0	1	5	1	2

Zdroj: Pohlová, 2017

Graf 1 - Důvody pro podání návrhu

Zdroj: Pohlová, 2017

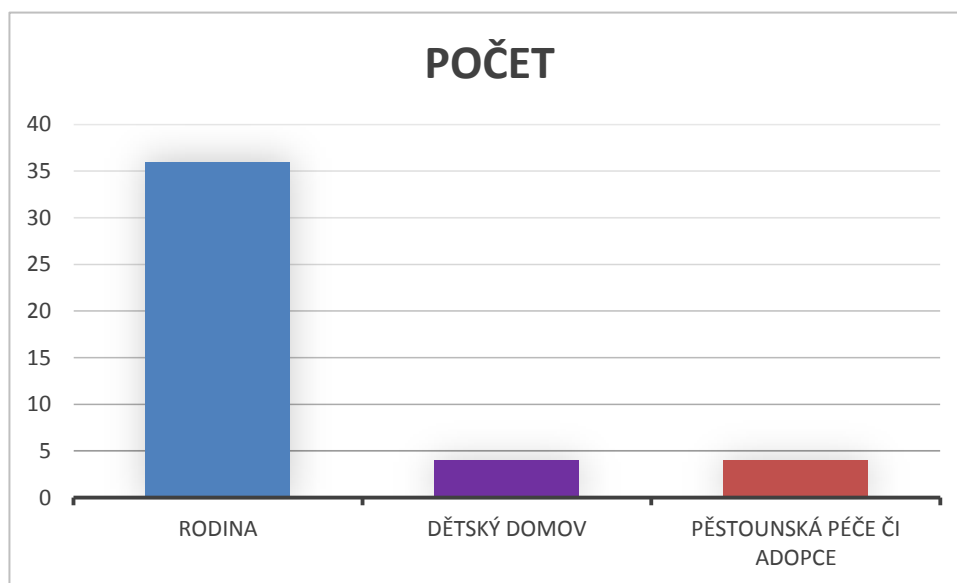
Z analýzy dále vyplývá, že většina dětí přichází do DDS z rodinného prostředí (ve zkoumaném období to bylo 36 dětí, tedy 82%). Z dětských domovů pro problémové chování byly do DDS umístěny 4 děti, z pěstounské péče či adopce také 4 děti.

Tabulka 2 - Primární prostředí před umístěním dítěte do dětského domova se školou

PRIMÁRNÍ PROSTŘEDÍ	POČET	%
RODINA	36	82
DĚTSKÝ DOMOV	4	9
PĚSTOUNSKÁ PÉČE ČI ADOPCE	4	9
CELKEM	44	100

Zdroj: Pohlová, 2017

Graf 2 - Primární prostředí

Zdroj: Pohlová, 2017

Rizikové faktory v rodinách svěřenců se navzájem prolínají, proto nelze jednoznačně určit pouze jeden z rizikových faktorů. Zarážející je fakt, že u 68 % dětí docházelo k zanedbávání, ve 36 % se jednalo o psychickou zátěž ze strany rodičů, u 29 % rodin byla patrná závislost na alkoholu, blízké procento představovalo trestnou činnost jednoho nebo i obou rodičů. Dalším patologickým jevem v rodinách dětí bylo

týrání, které se objevilo u 23 %, ve 3 % dokonce pohlavní zneužívání dítěte ze strany osoby odpovědné za výchovu. Největší procento představují rodiny, které mají nízkou sociokulturní úroveň a to u 73 % rodin. (Pohlová, 2017)

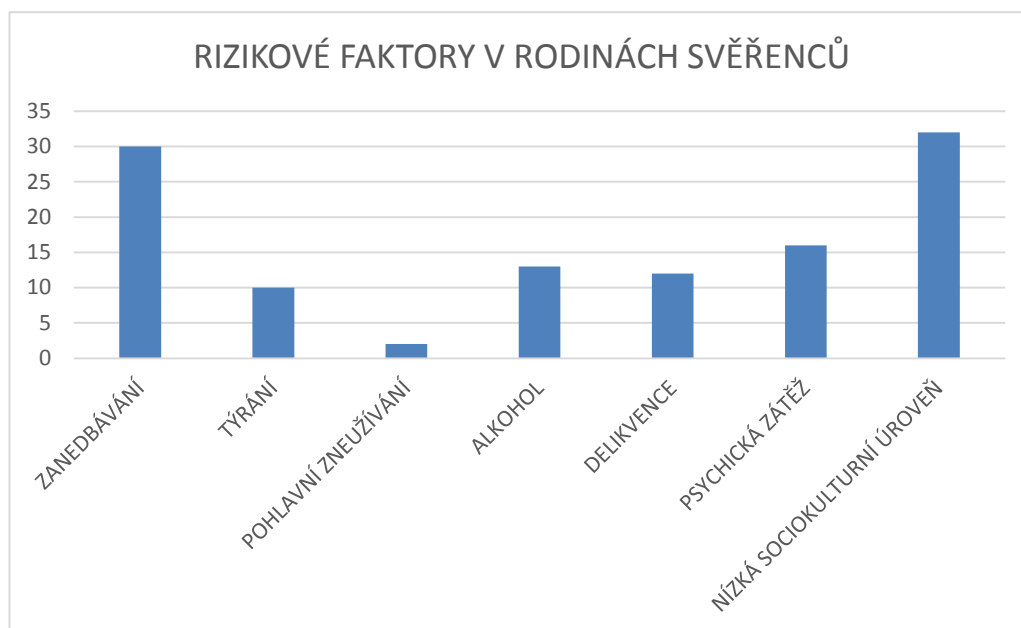
Tabulka 3 - Rizikové faktory v rodinách svěřenců

RIZIKOVÉ FAKTORY V RODINÁCH SVĚŘENCŮ	POČET	%
ZANEDBÁVÁNÍ	30	68
TÝRÁNÍ	10	23
POHLAVNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ	2	4,5
ALKOHOL	13	29
DELIKVENCE	12	27
PSYCHICKÁ ZÁTĚŽ	16	36
NÍZKÁ SOCIOKULTURNÍ ÚROVEŇ	32	73

Zdroj: Pohlová, 2017

Graf 3 - Rizikové faktory v rodinách svěřenců

Graf 3 - Rizikové faktory v rodinách

Zdroj: Pohlová, 2017

4.3.2 Umístěné děti

V následující podkapitole budou uvedeny skutečné příklady dětí umístěných v Dětském domově se školou ve Vrchlabí. Kvůli autentičnosti jsou doslova citovány záznamy z archivů. Vynechány nebo změněny jsou pouze některé osobní informace a to z důvodu ochrany osobních údajů. Pro příklad ze současnosti je uvedena případová studie současné chovanky.

Kamila – 1944 – 13 let

„Obecná úroveň intelektuální jest snížena vzhledem k průměru stejnověkových na stupeň debility. V růstu povahovém se jeví zcela zřetelně rysy nápadně podobné rysům psychopateckým. Ze sociálního hlediska se jedná prakticky o obraz bezuzdné, antisociální psychopatie. Není vyloučeno, že destrukce intelektu, která byla zjištěna, svědčí o hlubším, organickém procesu. V 7. roce školní docházky navštěvuje III. Stupeň ústavní pomocné třídy s celkovým prospěchem uspokojivým...“

„Dle sdělení babičky od malička bylo dítě divoké, mezi dětmi si vynucovala, aby ji poslouchaly. Dovedla se prát jako kluk. Po spále si naříkala na bolesti hlavy, a když ji něco rozzlobilo, zůstala zlostí bez sebe, zmodrala, /do 5 let/ několikrát se při tom pomočila. Od malička má sklon utíkat z domova a toulat se. Ve škole se nechtěla učit, dělala, co ji napadlo, hrála si. Proto byla dána do pomocné školy, ale ani tam není vidět žádný výsledek. Nechce psát ani číst. Celý den se toulá, obyčejně sama, chodí po žebrotě. Dědečkovi odcizila peníze, stejně i u cizích lidí pokusila se odcizit peníze dosti obratně ze zamčené skříně, byla však při tom přistižena. Lže, vymýšlí si dosti pravděpodobné věci, aby se dostala z domova. Nedá se na žádný způsob ovládnout. Spi po stájích, v telefonních budkách apod.“

„...je velmi divoká, všude jí je plno, křičí a zasahuje do věcí, do kterých jí nic není. Zdá se býti docela upřímná, ale je velmi nestálá a sebelepší úmysly se záhy zcela změní. Nečistá.“

Nejčastější prohřešky při pobytu v ústavu:

- Nestálá, těkavá, do práce se hrne, ale v ní nevydrží
- Nepořádná

- *Hádá se bez příčiny s chovankami*
- *Nepořádek ve skříňce*
- *Je jí všude plno*
- *Rozsvítla v ložnici světlo, aniž by bylo zatemněno*
- *Šla k holiči s roztrhanými punčochami*
- *Nepoděkovala rodičům za balíček*
- *Měla v zástěře jehlu*
- *Neměla očíslované spodky*
- *Nechala pohozenou obuv na chodbě*
- *Prohlížela gramofon u bytu ředitele*

Simona – 1957 – 15 let

„Stanislava byla děvče inteligentní. Snadno se učila a na to dovedla také hřešit. Svoji vlastní nedbalostí a lajdáckostí zavinil, že byla propuštěna z X. třídy jedenáctileté střední školy. Ovšem nutno dodat, že začala ve škole krást oděvní součástky, vybírala spolužákům peníze z kapes a kupovala si různé pamlsky. Několikrát nešla do školy a procházela se po městě. Při vyšetření zapírala, brečela a tvrdila, že ona nekrade a do školy že také chodí.“

„Pokud se rýče chování v ústavu, dá se kvalifikovat jako naprosto neuspokojivé. Stáňa byla drzá, dovedla se postavit i do oposice proti vychovatelce. Uhádaná, vždy musela mít poslední slovo. Lhala, vinu nikdy nepřiznala a sváděla ji na druhé. Několikrát z ústavu utekla. V jídelně vzala knihu „hlášení“ /kniha, kam se zapisují přestupky všech chovane/ a spálila ji v kotli, poněvadž tam měla sama mnoho poznámek. Při vyšetřování a domluvách v době, kdy byla podezřelá z tohoto činu pláčem, hysterickými scénami a přesvědčováním tvrdila, že ona nic neprovedla a že ji podezříváme zbytečně. Uschovala si peníze pod matrace v ložnici, které měla od vánoční dovolené. Dobře věděla, že u sebe žádné peníze mít nesmí. Dvakrát vyskočila navečer z okna botárny a šla do města. Běhala neustále po budově. Nikdy nebyla s ostatními dětmi pohromadě. Při domluvě řekla vychovatelce, že ji již nic netěší, poněvadž má za sebou 14 zkažených roků. Zvýšený zájem o druhé pohlaví. V nemocnici sebrala 2ks sádrového obinadla a 2 Kč. Zamkla do třídy dvě chovanky, protože vychovatelka chtěla, aby šly na vycházku. Večer byla na velké straně z okna ložnice.“

Alena – 1969 – 15 let

„Ústavní výchova nařízena pro nevhodné podmínky v rodině. Nezletilá Anna je v pořadí čtvrtá ze šesti dětí matky (čtyři děti z prvního manželství a dvě děti ze druhého manželství). Manželství rodičů je rozvedeno, otec střídal zaměstnání, soudem určené výživné na děti neplatil. K nařízení ústavní výchovy došlo v roce 1960 na návrh otce, protože matka se o děti řádně nestarala. Až do roku 1965 byla nezletilá Anna v DD v Horní Čermné, kdy byla zrušena ústavní. Po zrušení ústavní výchovy byla krátkou dobu v péči matky, později v péči otce. Protože však výchovné poměry v rodině otce byly nevyhovující, byla ústavní výchova znovu nařízena. Chování nezletilé se stále zhoršovalo, napadla vychovatelku, byla hrubá a agresivní vůči spolužákům.“

„Rozumová úroveň nezletilé v hraničním pásmu normy a lehké debility. Emočně je nezletilá nerozvinuta v kladných citech s vývojovou tendencí k negativismu, zejména ve společenském styku. Názorově je nezletilá neorientována, neschopna vystihnout příčinu a následek jednoduchých praktických životních situací. Verbální složky relativně nižší, zásoba slovní silně omezena, omezena i výrazová pohotovost. Vyjádření často nelogické, řeč hrubá, převaha výrazů vulgárních.“

„....její chování bylo hodnoceno třetím stupněm z chování. Mezi dětmi je hrubá, agresivní, vynucovala si od druhých dětí různé služby pod výhrůzkami. K dospělým byla též hrubá, sprostě odmlouvá, podrývala jejich autoritu. Celkově v chování velké výkyvy, které obvykle vyvrcholily útekem. Z útěku se vrátila špinavá, zavšivená. K útěku sváděla i ostatní děvčata. Vychází ze 6. Třídy ZDŠ, její školní prospěch je nedostatečný. Jakékoliv manuální práci se vyhýbá. V kolektivu nesnese, aby ji děti neposlouchaly. Poslušnost si dobývá bitím dětí. Nemá ráda, když je pokárána před ostatními, hned odpovídá, je drzá. Kamarádí se staršími dětmi, v poslední době s děvčetem, které ukončilo školní docházku. Obě dívky spolu kouří, opouštějí domov bez dovození. Mají špatný vliv na ostatní. Mluví vulgárně i před dospělými. Je velmi líná, pohodlná. Má-li vykonat práci, chce, aby ji udělal někdo jiný (bitím donutí mladší děti). V kolektivu ji proto nemají rádi. Při hrách je sobecká, nesnese, když vyhraje někdo jiný. Podvádí. Již dvakrát utekla, jednou do Pardubic, podruhé do Ostravy. Posílá ostatní kupovat cigarety, trhat ovoce atd.

Nezletilá vyžaduje po výchovné stránce přísně individuální přístup, zejména ve výuce a ve vytváření návyků pracovních. Při klidném nekonfliktním vedení se stává podřídivou.“

Monika – 17 let - 2016

Monika je současná chovanka Dětského domova se Školou ve Vrchlabí. Její případová studie je obsahem přílohy A.

Důvod umístění Moniky v dětském domově se školou jsou dlouhodobé stupňující se problémy

v pěstounské péči - krádeže, lhaní, nerespektování autority. Monika měla velmi problematické dětství. Vyrůstala s otcem alkoholikem, starším bratrem a babičkou. Péče o Moniku nebyla v pořádku, bylo zde velké podezření na zanedbávání, týrání i zneužívání otcem i bratrem.

Monika se jeví jako dítě masivně citově poškozené v raném dětství. V popředí disharmonického vývoje osobnosti stojí její výrazná impulzivita, emoční nevyrovnanost, sklon k hysterické reaktivitě. Jde o dívku s nízkým sebehodnocením, sebedřívěním. Tyto prožitky a postoje k sobě kompenzuje zvýšenou aktivitou, hledáním nových dojmů. Touží po přijetí, chce být centrem pozornosti. Její prosazování mezi lidmi je nezralé. Do jisté míry klame i tělem, vypadá fyzicky starší než je, okolí proto čeká dospělejší, respektive zralejší reakce. Emoční složka osobnosti je méně vyzrálá, méně diferencovaná. Frustrační tolerance je nízká. Lze předpokládat v případě frustrace potřeb i reakce agresivní. Sociální normy jsou méně zvnitřnělé, nelze vyloučit selhání. Dívka preferuje svoje potřeby, v hodnotovém žebříčku převažují hodnoty materiálního charakteru.

Intelekt Moniky je situován v pásmu průměru. Výsledky v původní škole jsou překvapivě dobré, zde je pravděpodobně vidět velký vliv pěstounské péče, kdy se podařilo Moniku podmětově stimulovat a zlepšil se i její verbální projev, rozšířil se její obzor. V citové oblasti dluh z minulých let však zůstává.

4.4 Systém péče o děti v DDŠ Vrchlabí

Účelem zařízení bylo a je zajišťovat nezletilému dítěti na základě rozhodnutí soudu o ústavní nebo ochranné výchově, nebo o předběžném opatření, náhradní rodinnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení poskytuje péči dětem od 6 let do ukončení povinné školní docházky nebo přípravy na povolání. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

Základní zásady péče poskytované v zařízení se v historii měnily jen drobně a lze je shrnout do následujících bodů vycházejících z aktuálního vnitřního řádu zařízení:

- Péče je realizována s ohledem na věk dítěte, rozumové schopnosti, duševní a tělesný zdravotní stav a rodinný kontext
- Rozvíjí se samostatnost, aktivní účast dítěte ve společnosti, posiluje se sebedůvěra, rozvíjí se tělesné, duševní a sociální dovednosti dítěte
- Péče splňuje zákonné.
- Péče je v souladu s principem rovného přístupu k dětem zejména bez ohledu na rasu, barvu pleti, pohlaví, náboženství, jazyk, politické nebo jiné přesvědčení, národnostní, etnický nebo sociální původ, právní či společenské postavení, socioekonomické možnosti, zdravotní postižení, sexuální orientaci atd.
- Péče striktně zajišťuje práva dětí.
- Péče vychází odborných poznatků doby.

Dětský domov se školou jako součást zařízení zajišťuje ubytování dětí umístěných v zařízení. Dětský domov plní funkci výchovnou a vzdělávací v prostředí (od 90. let) koedukovaného školského zařízení. Pomáhá dětem osvojovat základní sociální dovednosti, vytvářet klíčové kompetence, postupně se integrovat do běžného života. Spolupracuje s rodinami dětí, poskytuje sociálně právní pomoc, nabízí životní alternativy formou školní a mimoškolní výchovně vzdělávací činností, motivuje děti pro rozličné zájmové i pracovní činnosti v rámci prevence sociálně nežádoucích jevů. V zařízení je využívána skupinová a komunitní forma práce s dětmi. Důraz je kladen na individuální péči, prostřednictvím které je měněna hierarchie hodnot v individuálních dětských hodnotových žebříčcích. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

Základní škola zajišťuje výchovu a vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Poskytuje individuální přístup k žákům a jejich vzdělávacím potřebám. Základní škola plní školní vzdělávací program a dalších závazné dokumenty. Klade důraz na profesní přípravu žáků, kterou považuje za důležitou preventivní a motivační metodu. Ve vyučování jsou uplatňovány speciálně pedagogické postupy a metody práce odrážející specifické potřeby umístěných dětí. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

4.4.1 Režim dne

Výchovná a vzdělávací činnost je zpracována v ročním plánu vždy na daný příslušný rok a ve školních vzdělávacích programech. Vzdělávání probíhá v základní škole zařízení. Každá z tříd má nejméně 4 žáky a maximálně 14 žáků. Mimoškolní vzdělávání probíhá v rodinných skupinách. Rodinná skupina má vždy 5 až 8 dětí. Úkolem je připravit dítě na samostatný život a je vedeno k tomu, aby převzalo odpovědnost za plnění svých denních povinností (rodinná výchova, finanční gramotnost, zvládání právních apod.). (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

Výchovná činnost vychází z plánu výchovně vzdělávací činnosti na příslušný školní rok a je realizována v době mimo vyučování. Je rozpracován do týdenních plánů vychovatelů pro jednotlivé rodinné skupiny. Plány jsou upřesňovány a vyhodnocovány na pedagogických radách a pravidelných poradách vychovatelů. Výchovná činnost probíhá každý den, včetně sobot a nedělí. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí) Podrobná organizace dne je součástí přílohy B.

Možnosti organizace výchovných a vzdělávacích činností vycházely jednak z personálních, ale také materiálních možností zařízení, dále pak z dobových předpisů a zvyklostí. V letech po zřízení ústavu byly na škole vyučovány převážně ženské ruční práce a náboženství. Záznam z roku 1919 ukazuje možnosti té doby. „*Vyučování bylo velmi nepravidelné, neboť bylo závislé na volném čase správce ústavu.*“ Veřejné školy navštěvovaly pouze nadané a spolehlivé dívky. V mimoškolním čase obstarávají všechny chovanky úklid v ústavu, zaučují se pracím v kuchyni, perou, žehlí a spravují prádlo. Tím se prakticky připravují na budoucí zaměstnání. Od jara do podzimu byla běžnou praxí práce na zahradě. Ústav měl své malé hospodářství se slepicemi, husami,

kachnami, prasaty a králíky a dále louky a pole pro obdělávání. V rámci režimu dne byly obzvláště v zimě vyplňovány dlouhé večery rozhovory, hrami, četbou, zpěvem, poslechem rádia, přípravou na školní vyučování. Ráno i večer byla vymezena minimálně půlhodina na tělocvik. Dále probíhaly kratší i delší vycházky a to nejméně dvakrát týdně. Vzhledem k umístění ústavu bylo chovankám umožněno rozvíjet zimní sporty a aktivity. Večerní program byl v roce 1930 stanoven následovně: „*v pondělí četba jednotlivců, v úterý příprava do školy, ve středu četba společná, ve čtvrtek přednášení a zpěv, v neděli příprava do školy. Okresní osvětový sbor v Jilemnici propůjčuje ústavu pravidelně jednou měsíčně zdarma vzdělávací a zábavné přednášky se světelnými obrazy.*“

V roce 1969 byl zaveden následující režim: „*Každých 14 dnů, vždy v pondělí byly porady učitelského a vychovatelského sboru, na kterých se mimo hodnocení chování dětí a zařazování do výchovných skupin rozebíraly úspěchy a neúspěchy práce, byly dávány další pokyny pro sjednocení a usměrnění společné práce, sledovány a hodnoceny měsíční plány práce. Každé pondělí bylo prováděno hodnocení chování a práce na společném shromáždění žákyň se svými vychovatelkami, kde mimo hodnocení a připomínek pracovníků podávaly hlášení a návrhy i členky školní samosprávy.*“

Program školského zařízení zajišťuje poměr mezi volným a řízeným časem dětí. Zařízení preferuje a vytváří podmínky k tomu, aby dítě využívalo veřejně dostupných služeb mimo zařízení - škola, zájmové kroužky apod. Děti jsou podporovány v navazování kontaktů a k účasti na volnočasových aktivitách mimo školské zařízení v přirozeném sociálním prostředí – volné vycházky, víkendy, prázdniny. Děti jsou podporovány ve zvládnání rizikových situací při učení samostatnosti a odpovědnosti. Jsou průběžně připravovány na samostatný život.

Velký důraz při plánování programu se klade na pobyt dětí na čerstvém vzduchu a různé sportovní aktivity. Již záznam z roku 1939 uvádí: „O tělesnou výchovu dívek bylo dobře postaráno, byť i ústav neměl kryté tělocvičny, které jest mu nanejvýš třeba, ale z úsporných důvodů k realizaci této nedochází. Denní pohyb na zdravém vzduchu, v jarních a letních měsících hojná cvičení na hřišti, kratší i delší vycházky do okolí v každé roční době, celodenní pobyt o prázdninách v lesích, drobné práce v ústavní zahradě, četné různé zábavy dobře podporovaly vedle pravidelného způsobu života a

vydatné a pečlivě upravené domácí stravy tělesný rozvoj chovanek.“ (Archiv DDS Vrchlabí – 1939)

4.4.2 Materiální podmínky

Vyučování dále závisí na materiálních podmínkách zařízení. V roce 1919, po vzniku zařízení byly možnosti velmi omezené. „Po celou dobu vyučovalo se zcela bez pomůcek, protože žádných ve škole nebylo. Ve škole není ani počítač, které přece je nejpotřebnější pomůckou, zvláště pro děti abnormální.“ Zápis do kroniky si vysloužila i instalace jedné poličky. Pro ilustraci jsou uvedeny změny ve vybraných letech:

1959 – 1960 - byla zřízena polytechnická dílna, kuchyň pro výuku žákyň a jedna denní místnost – „Na základě usnesení XI. Sjezdu KSČ rozpracovaného na zasedání ÚV strany v dubnu 1959 o těsném spojení školy se životem byla na zdejší škole zřízena polytechnická dílna, školní kuchyň pro práce v domácnosti a klubovna.“ Na letním hřišti byla za pomoci dětí vybudována běžecká dráha.

1967 – stavba nové prádelny, ze staré uhlárny byla svépomocí vybudována tělocvična

1968 – Instalován rozhlas po drátě

1970 – nová prádelna a krejčovna, zaveden plyn

1980 – v celém budově zavedena elektřina, vodovod a kanalizace

Zároveň vybavení dětí se v průběhu let měnilo a s dnešním stavem se nedá takřka srovnat. „Doporučujeme, aby dítě mělo jediné uzavírací zavazadlo, opatřené přesnou adresou. K výbavě počítáme dle možností dvojičkové šatstvo, prádlo a obuv, 6 kapesníků, bačkory, cvičky, plavky, svetr, nový hřeben a kartáček na zuby, dopisní papír a známky. Peněz není třeba dětem dávat. Zásilky podléhají kontrole ředitelství ústavu a jsou otvírány v přítomnosti adresáta. Doporučuje se nezasílati potraviny, protože dětem dostává se v ústavě všeho, čeho jest k jejich zdárnému vývoji třeba.“

V současnosti je materiální zabezpečení dětí realizováno dle vyhlášky č. 438/2006 Sb. Každé dítě, umístěné do zařízení, má zajištěné prádlo, ošacení a obuv, elektrické

přístroje běžného užití, potřeby a pomůcky pro vzdělávání, výpočetní a audiovizuální techniku, vybavení pro sport a turistiku, pro rekreační činnost, pro cestování apod. Dětem mohou být dále hrazeny potřeby pro volný čas a rekreaci, náklady na uměleckou, kulturní, sportovní a oddechovou činnost, náklady na soutěžní akce, rekreace a náklady na dopravu k osobám odpovědným za výchovu. Děti mají možnost nosit vlastní oblečení a obuv. V případě, že nemají dostatek vlastního oblečení, je jim zařízením doplněno dle potřeby. Počet kusů vlastní obuvi a ošacení je omezen, ale vždy tak, aby dítěti nic nescházelo. Dítě má rovněž možnost přinést si do domova své oblíbené předměty a věci denní potřeby (knihy, hračky, fotografie apod.). DDŠ je schopen dítě plně materiálně zabezpečit. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

4.4.3 Možnosti kontaktu s rodinou

Při umísťování dětí jsou v současnosti brány ohledy na blízkou dostupnost k biologické rodině či jiným osobám odpovědným za výchovu.

Návštěvy rodinných příslušníků nebo osob odpovědných za výchovu v dětském domově se školou se vždy konají ve volných dnech, případně ve všední dny v době mimo vyučování. Je vyžadováno, aby se návštěvy předem hlásili a to z důvodu zajištění fyzické přítomnosti. Návštěvy probíhají formou vycházky s rodinnými příslušníky nebo osobami odpovědnými za výchovu, případně pobytem v areálu nebo v budově dětského domova se školou.

Ředitelka dětského domova se školou je má právo v zájmu úspěšné výchovy dětí zrušit nebo přerušit návštěvu osob odpovědných za výchovu nebo jiných osob v případě jejich nevhodného chování, které by nepříznivě působilo na výchovu dětí. Dítě má zároveň právo cestovat za rodinou a to po vzájemné dohodě vedení zařízení, rodiny a orgány sociálně-právní ochrany dětí. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

Písemný kontakt s rodinnými příslušníky nebo osobami odpovědnými za výchovu je právem dítěte. Dětský domov se školou hradí poštovné a dopisní potřeby dle potřeby dítěte, minimálně 2x měsíčně. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

Telefonický kontakt dítěte s rodinnými příslušníky nebo osobami odpovědnými za výchovu probíhají prakticky bez omezení (výjimkou je školní vyučování a řízená výchovná činnost). Dále je dětem umožněn příjem telefonických hovorů na pevnou linku či na mobilní telefon ve večerních, popř. odpoledních hodinách. (Vnitřní řád DDŠ Vrchlabí)

Z archivních záznamů vyplývá, že děti nebyly pouštěny k rodičům ani o velkých prázdninách ani například na Vánoce. Běžně se stávalo, že rodič dítě neviděl i více jak jeden rok a to často z důvodu omezených možností cestování v té době. „*Návštěvy rodičů nebo zákonných zástupců dítěte dovoleny jsou pravidelně pouze první neděli v měsíci.*“ (Archiv – 1936)

Dle pamětníků, kteří pracovali v tomto zařízení před sametovou revolucí, se děti dostávali domů pouze o hlavních letních prázdninách a to jen na velmi krátkou dobu. O Vánocích byla tato možnost zcela výjimečná. Předpokladem bylo zcela bezproblémové chování a velký zájem rodiny.

4.4.4 Projekty pro děti

V rámci aktivit Dětského domova se Školou ve Vrchlabí vždy probíhalo mnoho aktivit pro děti zaměřených na jejich další rozvoj. Již od vzniku zařízení se konaly výměnné pobyty například se zařízením v Piešťanech.

V době po roce 1948 byly organizovány každoroční brigády při JZD, kde pracovali žákyňe společně s učiteli a vychovateli. „*Opracovali 687 hodin při odplevelení kukuřice, 794 hodin při sklizni lnu, 689 při sklizni brambor, 695 hodin na seně a 592 hodin o žních*“ (Archiv rok 1958)

Žáci dětského domova ve Vrchlabí udržují pravidelný styk s pracovníky Státního statku Lánov. Slíbili, že stejně jako v loňském roce budou vypomáhat i letos. Na hospodářství Čistá i přesto, že nemají dostatek zkušeností v zemědělských pracích, postavilo 15 žáků za jeden den do panáků oves z 5 hektarů. Ale i v ostatní dny se žáci pilně snaží. Mohou být vzorem i některým občanům, kteří jen kritizují, ale pomoci se vyhýbají. (Pavel Jech, Krakonošská pravda, 14. Zář 1963, ročník 4, číslo 37)

Běžné byly lyžařské výcviky nejprve na pronajatých chatách. V devadesátých letech získal Dětský domov se školou ve Vrchlabí Jičínskou boudu, na které pořádá pravidelné zimní i letní pobyty a je vhodným místem pro zážitkovou a zátěžovou pedagogiku.

V rámci výtvarných kroužků byly a jsou organizovány výstavy, při dětském domovu se školou dříve fungoval pěvecký sbor, v roce 1959 byla na škole založena Pionýrská organizace, běžné jsou exkurze, návštěvy kin, divadel, seminářů, besed. Jako součást mimoškolní výchovy mohou děti navštěvovat zájmové kroužky. V současnosti jsou to v kroužky při DDM Pelíšek - Mladý hasič, horolezecký, střelecký, stolní tenis, volejbal, taneční, břišní tance, trampolíny, digitální foto nebo dívčí ateliér. V rámci integrace dětí je snaha zúčastňovat i akcí pro širokou veřejnost.

Součástí vzdělávacího a výchovného procesu je i oslava jubileí a významných dnů vždy spojená s doprovodným programem. Významné dny byly vždy dány dobou. Za První republiky se oslavovali například Tomáš Garrigue Masaryk nebo Jan Amos Komenský, v období druhé světové války to byl Adolf Hitler, vznik Protektorátu Čechy a Morava. Po roce 1948 pak Stalin nebo Gottwald.

V hodinách občanské nauky a výchovy pro denním, ranním shromáždění všech chovank bylo vždy ředitelem vzpomenuo všech významných událostí denního života, historicky památných dní našeho i spřátelených států, jubileí zasloužilých mužů a žen. Ve dny národního a státního smutku při úmrtí pana presidenta Osvoboditele T. G. Masaryka poslouchaly všechny chovanky i všichni zaměstnanci rozhlas netoliko školský, nýbrž i pro dospělé, zejména průběh pohřbu. Zemské ústředí umožnilo, aby chovanky Anežka H. a Jarmila V., obě žákyně měšťanské školy, účastnily se pohřbu páně presidenta...“(Archiv – 1937)

Dne 20. Dubna 1942 vzpomenuo narozenin Vůdce a Říšského kancléře Adolfa Hitlera podle instrukcí okresního školního výboru v Jilemnici (Archiv – 1942)

„Dne 12. Dubna 1961 vzlétl první člověk v kosmickém korábu do vesmíru. Byl to sovětský občan major J. Gagarin a po splnění úkolu vrátil se zpět na Zemi“ (archiv – 1961)

Obrázek 3 - Výčet akcí pro děti - 1961

školní akce	
1. září	- slavnostní zahájení šk. roku pěknou besídkou
22. září	- přednáška a beseda účastníka SNP s Polanského
11. října	- výlet na žluté návrší jako odměna za chování
14. října	- celodenní branné cvičení
25. října	- návštěva výstavy Lambarene hudební skupina chlapců z domova mládeže v Hostinném - dvouhodinový program skouzelnicem, krizem a tancem
7. listopadu	- účast na slavnosti 52. výročí VŘSR
14. listopadu	- účast na koncertu taneční hudby jako odměna za chování
19. listopadu	- 10 děvků na estrádě estonských komsemlků v Trutnově
4. prosince	- večer s Julii Charvátovou - recitace
5. prosince	- návštěva Mikulášů a čarů s nacičkou
19. prosince	- vánoční besídka
24. prosince	- slavnostní štědrovečerní večeře s bohatými dárky
22. února	- karneval na ledě
24. února	- promítání barevných tuněstických filmů z ČSSR a Rakouska
25. února	- školní besídka k výročí února 1948 beseda s příslušníkem LM s žertou

5 ZPĚTNÁ VAZBA ZAINTERESOVANÝCH OSOB

Z rozhovoru se současnou ředitelkou dětského domova se Školou ve Vrchlabí vyplynulo několik zajímavých příběhů týkajících se chovanců tohoto zařízení. Bývalá chovanka se po šedesáti letech ozvala vedení ústavu, jestli by nemohla v domově strávit Štědrý den. Nikoho už neměla a přála si strávit jedny ze svých posledních Vánoc na místě, kde jí bylo dobře. I když z této návštěvy nakonec sešlo, zaměstnanci zařízení jí byli připraveni vyhovět.

Dalším pozitivním případem je bývalý chovanec z devadesátých let, na kterého měl pobyt tak výrazný vliv, že v současnosti pracuje v nejmenovaném diagnostickém zařízení na pozici vychovatele. Pochází s rozvrácené rodiny, chytil se „špatné“ party a začal páchat drobnou trestnou činnost. Dostal se do Dětského domova se školou ve Vrchlabí. Protože byl bez problémů, byl jeho pobyt pouze krátkodobý. Jeho zážitek byl ale natolik výrazný, že vystudoval střední školu, následně vyšší odbornou školu a v současnosti pracuje jako vychovatel a věnuje se dětem s podobnými problémy, jako měl on.

Rozhovor s bývalou vychovatelkou DDŠ Vrchlabí:

Kdy jste v tomto zařízení pracovala?

„Od roku 1980 do roku 2008 na pozici vychovatelky.“

Co vás na této práci těšilo? V čem jste viděla její význam?

„Ačkoli se často stávalo, že jsme se dozvíдали o chovancích špatné zprávy z jejich dalšího života (trestná činnost, vězení, smrt) objevovaly se i případy, kdy se „naše děti“ vraceli po letech, aby nám představili svoje děti, partnery, pochlubili se svými úspěchy nebo jen prostým životem. Tyto zážitky byly pro mě důkazem, že tato práce má smysl.“

Bylo něco, co vám na této práci vadilo?

„Za minulého režimu mi velmi vadily některé postupy při přestupcích dětí. Bylo běžné, že se dívkám za trest, většinou po útěku, ostríhaly vlasy. Pamatuji si dobu, kdy ze 40 holek měly dlouhé vlasy pouze dvě. Vzhledem k tomu, že dívky neměly možnost nosit

svoje vlastní oblečení, útekářkám se přidělovaly nejstarší a nejošklivější svršky. Často například roztrhané tepláky bez gumy, aby si je dotyčné musely jednou rukou přidržovat.

Děti měli velmi málo kontaktu s rodinou a často byly smutné. Vnímala jsem rozpor mezi důvody umístění. Například zde byla dívka, která byla znásilněna svým nevlastním bratrem a čekala dítě. Vždy jsem měla problém se sebepoškozováním dětí. Dříve byl i za toto trest. Často mi bylo smutno z toho, jak se rodiče stavěli ke svým dětem. Stávalo se, že rodič přijel pro dítě a první jeho otázka se týkala kapesného, které dítěti ještě zbylo. Nebo dítě jelo domů v hezkém oblečení a vrátilo se bez něj, protože ho rodiče prodali. Sliby rodičů, že přijedou na návštěvu, ale nepřijeli. Často se děti vracely z pobytu doma hladové, unavené a často stopem, protože jim rodiče nedali peníze na cestu zpět.“

Jak vnímáte dopad pobytu v tomto zařízení na životy dětí?

„To je velmi individuální. Některým dětem tento pobyt rozhodně prospěl, pomohl jim uvědomit si určité priority, jejich závislost na rodině. Zde ale hovořím spíše o krátkodobějších pobytech. Stejně tak byl přijatelnější pobyt v zařízení pro děti, které byly doma týrané nebo jinak zneužívané nebo o ně neměl nikdo zájem. Proto začaly často konat trestnou činnost.“

„Samozřejmě že vnímám mnoho negativních faktorů. Děti se naučí i negativní věci, které neuměli. Nekuřák se stane kuřákem, sebepoškozování, tetování, trestná činnost na útěcích. A samozřejmě stesk po rodině a citové strádání.“

„Pamatuji také případy, kdy byla ústavní péče zrušena, protože neměla smysl.“

Hovoříte o minulém režimu. Bylo v tomto období něco, týkající se této práce, přínosnějšího, lepšího nebo něco co Vám chybí?

„Ano. Chápu, že dodržování dětských práv je důležité. Nicméně z pozice matky se mi zdá nevhodnost zařazování trestů prací zcela absurdní. Celkově mám pocit, že možnost nějakého výchovného působení zcela zmizela. Nejsem zastávce represivních trestů, ale ve chvíli, kdy nemáte možnost dítě jakkoliv potrestat, ze svého pohledu výchovně, nevidím jakýkoliv výchovný účinek.“

Co Vás na této práci bavilo?

„Vzhledem k tomu, že jsem aktivní hudebník, přenášela jsem svoje hudební aktivity i do své práce. Za svou praxi jsem potkala několik hudebních talentů, které troufám si říci, jsem k hudbě nasměrovala. S dětmi jsme zažili mnoho úspěchů na různých soutěžích a možná to bude znít trochu nadneseně, ale vždy platilo a platí, že hudba je lék, motivující a uklidňující faktor.“

Jsou tyto děti něčím odlišné od svých vrstevníků?

Jsou to děti, vnímám je jako děti. Mají svoje problémy, špatné i dobré vlastnosti, stigmata, která si nesou ze svých rodin, různé charaktery, postoje a očekávání. Napadá mě jedno srovnání. Požádala jsem svoji přítelkyni na základní škole, aby dětem položila jednoduchou otázku: Co byste si přáli k Vánocům? Odpovědi jsou nasnadě, tablet, mobil, kolo a další. Děti v DDS odpověděly, až na jediný případ, všichni totožně. Jejich největší přání je být doma.

6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Na základě studia archivů, osobních složek dětí a převážně osobní zkušenosti se zařízením v podobě pedagogické praxe v rámci studií Vyšší odborné školy pedagogické v Litomyšli autorka definovala následující body, jako doporučení pro praxi. Všechny body vychází jak z rozhovorů s pracovníky Dětského domova se školou ve Vrchlabí, tak i s osobního setkání s dětmi.

- vytvořit žákům podnětné a tvůrčí prostředí, které zajišťuje, aby se každé dítě vyvíjelo v souladu s vlastními předpoklady pro vzdělávání a výchovu.
- využívat pozitivní motivaci
- vytvářet prostor pro aktivní, samostatnou a tvořivou práci žáků
- zařazovat tematiku prevence rizikových forem chování
- vytvářet ve škole a na domově ovzduší důvěry a otevřenosti
- posilovat zájem pedagogických pracovníků o problémy dětí
- posilovat důvěru žáků v učitele a vychovatele
- odhalovat projevy asociálního chování mezi dětmi
- udržet poměrně dobrý stav v oblasti kouření, alkoholu a ostatních návykových látek
- co nejvíce spolupracovat s rodiči žáků
- posilovat vazbu na rodinu
- zajistit širokou nabídku volnočasových aktivit
- zaměřit pozornost na prevenci vandalismu, rasismu a násilí
- důkladně a odpovědně zpracovávat individuální plán rozvoje dítěte
- rozvíjet zájem dětí nabídkou hodnotné a pestré zájmové činnosti
- podporovat sportovní nadání žáků
- zařadit do výuky zásady finanční gramotnosti
- co nejvíce organizovat zájmové dny a zátěžové akce
- vycházet ze zájmu dětí
- zvyšovat odbornou způsobilost pedagogických pracovníků různými formami dalšího vzdělávání a samostudiem odborné literatury

ZÁVĚR

Cílem práce bylo analyzovat činnost Dětského domova se školou ve Vrchlabí, v období od jeho vzniku, do současnosti, se zaměřením na aplikaci metod a zásad převýchovného procesu. Práce se zaměřila na vhodnost používaných metod, jejich proměny, zasadila je do obecného (teoretického i praktického) rámce v České republice.

Psaní práce velmi ovlivnila osobní zkušenost s problematikou dětí v zařízení Dětského domova se školou ve Vrchlabí. Osobní vztahy s některými bývalými zaměstnanci a vstřícnost a otevřenost současného vedení se staly základním kamenem při čerpání informací. Velká část práce vychází z archivních záznamů, které reflektují situaci doby. Porovnání historických souvislostí a archivních záznamů dává práci velmi zajímavý rozměr.

Analýza důvodu umístování dětí do DDŠ ve Vrchlabí ukázala, že se důvody prolínají a nelze jednoznačně určit pouze jeden hlavní. Nejčastěji se objevoval jako důvod umístění záškoláctví. Velká část dětí se před umístěním dopouštěla krádeží. Třetím nejčastějším důvodem se ukázalo nerespektování autorit. Tyto důvody nejen že ukázala současná analýza, ale objevují se nejčastěji i v osobních záznamech bývalých chovanců. Z uvedených výsledků vyplynulo, že pouze u 10 % dětí umístěných v DDŠ existuje jen jeden z důvodů pro nařízení předběžného opatření, či nařízení ústavní výchovy. V ostatních případech se jedná o kumulaci více důvodů. Z archivu a zároveň rozhovoru s bývalými vychovatelkami zároveň vyplynulo několik dnes už téměř nepochopitelných důvodů umístění dětí (například těhotenství).

Dalším důležitým faktorem přispívajícím k umístění dítěte do DDŠ je dysfunkční rodinné prostředí. Děti často pocházejí z prostředí, které je zatíženo sociálně patologickými jevy ze strany rodičů, v podobě trestné činnosti, alkoholových závislostí, týrání, zanedbávání a dokonce i pohlavního zneužívání dítěte. V takto nepodnětném prostředí mnohdy není na výchovu dětí dostatečný prostor a vzor chování rodičů bývá často dětmi napodobován. Dalším důvodem ohrožujícím vývoj dítěte je sociálně tíživá situace rodiny, neboť rodina, která není dostatečně finančně zajištěná, se může ocitnout na pokraji sociálního vyloučení. S tím jsou spojené problémy, kdy rodiče nemají dostatek finančních prostředků na různé školní aktivity a dítě proto často přestává školu

navštěvovat. Výše zmíněné potvrzují i vybrané tři příklady bývalých chovank a jedna případová studie současné chovanky popsané v kapitole 4.3.2.

Možnosti organizace výchovných a vzdělávacích činností vycházely jednak z personálních, ale také materiálních možností zařízení, dále pak z dobových předpisů a zvyklostí. Výrazný vývoj v čase můžeme sledovat na materiálním zajištění Dětského domova se školou a možnostech práce s dětmi. K největším změnám došlo se změnou režimu po roce 1989 a poté v devadesátých letech. Od tohoto období se důsledně dbá na dodržování lidských práv a práva dítěte a s tím související omezení některých druhů trestů. Již není možné trestat dítě prací, samozřejmostí je zákaz tělesných trestů a trestů omezujících svobodu. Daleko více se dodržuje soukromí dětí. Dříve byly standardem pokoje o deseti lůžkách. Dnes jsou pokoje maximálně pro 3 až 4 děti. Děti mají možnost každodenního telefonického kontaktu s rodiči. V době osobního volna mají k dispozici mobilní telefony. Vysoký důraz se klade na důkladné vytváření individuálních vzdělávacích plánů, kde se zohledňují potřeby dětí, jejich zájmy a nadání.

Autorka považuje za jednu z nejdůležitějších změn intenzivnější kontakt s rodinou. Dříve bylo běžné umisťovat do zařízení děti z celé České (Československé) republiky. V současnosti je snaha umisťovat děti co nejbližší rodinám. V neposlední řadě je nutno zmínit, že velmi důležité je zaměřit se na sanaci rodiny již v počátcích problémů, vytvářet podmínky pro zdárný vývoj dítěte, podporovat rodinu i přesto, že někteří rodiče jakoukoliv intervenci odmítají a nepřipouští si jakékoliv pochybení. Autorka práce se domnívá, že vhodné by bylo rovněž využití terénní služby přímo v rodinách problémových dětí, terapeutická práce s celou rodinou, případně např. ve střediscích výchovné péče zajišťování pobytů celé rodiny, která by byla po celou dobu v péči odborníků a kde by jí bylo ukázáno, jak s problémy u dítěte pracovat. Udržování intenzivního vztahu s rodinou, posilování vazby dítěte na rodinu a řešení problému primárně v rodinách považují za jeden z nejdůležitějších faktorů prakticky všichni dotazovaní. Samozřejmě ne vždy je to možné.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

HUTYROVÁ, Miluše, RŮŽIČKA, Michal a SPĚVÁČEK, Jan. *Prevence rizikového a problémového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 95 s. ISBN 978-80-244-3725-5

JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-062- X.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-x.

NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 2., aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2016. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7554-022-5.

POHLOVÁ, Dagmar. *Důvody umístování dětí do etopedických zařízení*. Litomyšl, 2017. Absolventská práce. Vyšší odborná škola pedagogická a Střední pedagogická škola Litomyšl. Vedoucí práce Mgr. Rostislav Sopoušek.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky: vysokošk. učebnice pro pedagog. fakulty*. 6. vyd. Praha: SPN, 1986. 231 s. Knižnice speciální pedagogiky. Učebnice pro vys. školy.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VOCILKA, Miroslav a kol. *Vybrané statě z etopedie*. Vyd. 1. Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání, 1994. 91 s.

VOJTOVÁ, V. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. Brno: MU, 2010. ISBN 978-80-210-5159-1.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008a. 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6.

VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-166-9.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. [online]. Dostupné na <<http://atre.cz/zakony/frame.htm>>.

Zákon č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a právní předpisy, které se k němu vztahují: úplné znění vyplývající z pozdějších právních předpisů, zejména ze zákona č. 91/1998 Sb., účinného od 1. srpna 1998. Praha: Codex Bohemia, 1998. AZ. ISBN 80-85963-63-9.

Seznam použitých internetových zdrojů

DDŠ, ZŠ a ŠJ Vrchlabí [online]. 2018 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <http://www.ddsvrchlabi.estranky.cz/>

HOFERKOVÁ, Stanislava. *ÚVOD DO ETOPEIDIE*. Univerzita Hradec Králové, 2014, 66 s. Dostupné také z: http://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/uvod_do_etopedie.pdf

KALEJA, Martin. Základy etopedie. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-271-5. Dostupné také z: <http://projekty.osu.cz/svp/opory/pdf-kaleja-zaklady-etopedie.pdf>

Plán výchovně vzdělávací činnosti na školní rok 2016/2017. Vrchlabí: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna Vrchlabí, 2016. Dostupné také z: <http://www.ddsvrchlabi.estranky.cz/clanky/dokumenty.html>

Vnitřní řád. Vrchlabí: Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna Vrchlabí, 2016. Dostupné také z: <http://www.ddsvrchlabi.estranky.cz/clanky/dokumenty.html>

SEZNAM ZKRATEK

DDM	–	Dům dětí a mládeže
DDŠ	–	Dětský domov se školou
DÚ	–	Diagnostický ústav
OSPOD	–	Orgán sociálně právní ochrany dětí
OV	–	Ochranná výchova
PO	–	Předběžné opatření
ÚV	–	Ústavní výchova

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Obrázek z kroniky	30
Obrázek 2 - Část archivu	30
Obrázek 3 - Výčet akcí pro děti - 1961	47

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Důvody pro podání návrhu na nařízení ÚV, PO, OV	33
Tabulka 2 - Primární prostředí před umístěním dítěte do dětského domova.....	34
Tabulka 3 - Rizikové faktory v rodinách svěřenců.....	35

Seznam grafů

Graf 1 - Důvody pro podání návrhu.....	33
Graf 2 - Primární prostředí.....	34
Graf 3 - Rizikové faktory v rodinách.....	35

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník	I
Příloha B - Organizace dne (pracovní dny, volné dny).....	VI

Příloha A – Případová studie - Monika

Důvod umístění v dětském domově se školou: dlouhodobé stupňující se problémy v pěstounské péči - krádeže, lhaní, nerespektování autority

Rodinná anamnéza

Monika: narozena 2000

Matka: narozena v roce 1968, povolání neznámé

Otec: narozen v roce 1964, povolání neznámé

Pěstounka: narozena v roce 1971, zaměstnaná

Sourozenci: Iva, narozena 2001, u matky

Ivan, narozen 2003, u matky

Sociální anamnéza

Od 2 let nezletilé o ni pečovala babička, která zajišťovala veškeré její potřeby a celý chod domácnosti. Matka Moniky se s její mladší sestrou Ivou odstěhovala ze společné domácnosti v roce 2002, po rozvodu rodičů. Monika sdílela lůžko pravděpodobně s bratrem a otcem na rozkládacím gauči, poté měla vlastní postel. Byt byl často odpojován od elektrického proudu. Kulturní a životní standard v biologické rodině byl velmi podprůměrný. Otec byl dlouhodobě nezaměstnaný - pobíral dávky životního minima. Matka od svého odchodu ze společné domácnosti s nezletilou prakticky neudržovala žádný kontakt.

Od roku 2004 byly v rodině zaznamenány zmínky o nadměrném požívání alkoholu dospělými členy rodiny a časté noční hádky. Počátkem roku 2006 podal MěÚ, na základě anonymních sdělení sousedů rodiny, oznámení o podezření ze spáchání trestného činu pohlavního zneužívání nezletilé. Policie ČR věc odložila a do současné doby není věc vyřešena.

Pravděpodobně od roku 2005 navštěvovala Monika mateřskou školu, do které docházela čistá a upravená. Po odkladu školní docházky nastoupila do 1. třídy základní školy. V roce 2007 bylo vydáno předběžné opatření - nezletilá Monika byla svěřena do péče dětského domova. Okresní soud rozhodl v březnu 2008 o nařízení ústavní výchovy.

Zhruba od října 2008 byla Monika v předpěstounské péči. Rodinné prostředí u pěstounky bylo standardní - byt o velikosti 3 + 1. Monika zde měla vlastní pokoj, materiální zabezpečení a životní standard byly v pořádku. Od počátku svěřeni do pěstounské péče řešila pěstounka s Monikou především psychické problémy, hysterické chování, které přecházelo až do stavu bezvědomí. Byl nutný zásah odborníků - psychologa a psychiatra. Dále se přidalo lhaní, nerespektování pěstounky a krádeže peněz. Monika odcizila pěstounce 28 000 Kč a rozdávala je dětem. Následovaly krádeže mobilů spolužákům. Vztah s pěstounkou se natolik vyhrotil, že v listopadu roku 2011 se pěstounka dostavila na OSPOD, kde prohlásila, že již není v jejích silách o Moniku pečovat a byl sepsán návrh na zrušení pěstounské péče. Monika byla 14 dní nato na základě předběžného opatření předána do péče dětského diagnostického ústavu. V lednu 2013 byl vydán rozsudek o zrušení pěstounské péče a nařízena ústavní výchova.

Osobní anamnéza

Záznamy z raného dětství nejsou známy. Z vyšetření DDÚ vyplývá, že Monika měla velmi problematické dětství. Vyrůstala s otcem alkoholikem, starším bratrem a babičkou. Péče o Moniku nebyla v pořádku, bylo zde velké podezření na zanedbávání, týrání i zneužívání otcem i bratrem.

Psychologické vyšetření

Monika se jeví jako dítě masivně citově poškozené v raném dětství. V popředí disharmonického vývoje osobnosti stojí její výrazná impulzivita, emoční nevyrovnanost, sklon k hysterické reaktivitě. Jde o dívku s nízkým sebehodnocením, sebedřívěním. Tyto prožitky a postoje k sobě kompenzuje zvýšenou aktivitou, hledáním nových dojmů. Touží po přijetí, chce být centrem pozornosti. Její prosazování mezi lidmi je nezralé. Do jisté míry klame i tělem, vypadá fyzicky starší než je, okolí proto čeká dospělejší, respektive zralejší reakce. Emoční složka osobnosti je méně vyzrálá, méně diferencovaná. Frustrační tolerance je nízká. Lze předpokládat v případě frustrace potřeb i reakce agresivní. Sociální normy jsou méně zvnitřnělé, nelze vyloučit selhání. Dívka preferuje svoje potřeby, v hodnotovém žebříčku převažují hodnoty materiálního charakteru.

Intelekt Moniky je situován v pásmu průměru. Výsledky v původní škole jsou překvapivě dobré, zde je pravděpodobně vidět velký vliv pěstounské péče, kdy se podařilo Moniku

podnětově stimulovat a zlepšil se i její verbální projev, rozšířil se její obzor. V citové oblasti dluh z minulých let však zůstává.

Zdravotní anamnéza

V péči psychologa a psychiatra.

Medikamentózní léčba - Sertralin, Atarax

Intervence v dětském domově se školou

Na základě doporučení z DDÚ byl Monice na začátku pobytu vypracován individuální program rozvoje osobnosti dítěte (IPROD). Na základě provedené komplexní diagnostiky je z hlediska dalšího rozvoje osobnosti důležité:

- jasně vytyčení hranic chování, režim a řád;
- rozvíjet morální vlastnosti, „budovat svědomí“, vhodnou hodnotovou orientaci, snažit se předcházet a eliminovat krádeže;
- potřeba silné autority, která Monice ukáže, jak fungují vztahy mezi jedinci a společností;
- snažit se o potlačení jejích egocentrických projevů chování;
- působit na rozvoj pozitivních společenských a kamarádkých vztahů;
- vystavovat jí větší spolupráci, zažívání pocitu úspěchu při organizovaných činnostech;
- nepřetěžovat ji a ponechávat jí dostatek času k dokončení započaté práce, trénovat vůli splnit zadaný úkol;
- nutná korekce tendencí k slovním provokacím, naučit ji tolerantnosti, přistoupení na kompromis;
- vést ji k náhledu na svoje chování a jednání formou pozitivních dovedností při hře a učení;
- vytvářet pozitivní vztah k pracovním a sebeobslužným činnostem;
- pomocí rozhovoru a vysvětlováním, slovní náповědou, vzorem ukázat, jak si zasloužit ocenění přirozenou a zdravou formou;
- napomáhat v pohybových dovednostech, vybití negativní a přebytečné energie ve sportu;
- za každý úspěch a zvládnutí úkolů chválit.

Z hlediska dalšího vývoje a prognózy bylo potřebné ujasnit vztah pěstounky k Monice, zda tento vztah podporovat, či ho ukončit. Bylo nutné nastolit otázku, zda je pěstounka

ochotna pro Moniku v ústavní výchově fungovat jako hostitelská rodina či se kontaktu zcela zříct.

Pobyt Moniky v DDŠ

Adaptace na nové zařízení probíhalo zpočátku s menšími problémy. V prvních dnech byla dětmi přijímána s určitými obavami, protože šla do stmelěného kolektivu, mezi děti, které byly na sebe zvyklé. Často na sebe upoutávala pozornost hlučnými projevy, vykřikováním a skákáním do řeči. Potvrdily se u ní, a to velmi záhy, krádeže. Měla tendence brát dětem sladkosti i osobní věci. Občas se projevil náznaky neposlušnosti, neochoty přizpůsobit se daným pokynům. V kolektivu dětí na sebe začala upozorňovat verbálními provokacemi, slovní vulgaritou i mimikou.

Řízeným a skupinovým činnostem, které ji nebavily, se přizpůsobovala s nevolí a se zřetelným neklidem. Pronášela přitom i velmi nevhodné poznámky. Měla tendenci vyhýbat se práci, často měla nepořádek na své ložnici i v osobních věcech. Naopak, když byla zaujata některou z nabízených činností, dokázala aktivitu dokončit a slovně ocenit.

Z hlediska sociometrie patřila mezi jedince spíše trpěné. Nabízela se k dobrovolným aktivitám, a to z důvodu, aby se zviditelnila a měla pozornost dospělého a především chlapců, které často provokovala pohledy, mimikou i chováním se sexuálním podtextem.

Při zátěžových situacích a konfliktech Monika často využívala hrubých vulgarismů, slovních sexuálních narážek, zejména pokud se domnívala, že není přítomen vychovatel. Velmi špatně navazuje vztahy k ostatním dětem, je hádavá, konfliktní, často křičí a obviňuje. Je silně orientovaná pouze na sebe, na uspokojování svých potřeb, chybí jí empatie, jen zřídka je schopna a ochotna praktikovat konstruktivní a pokojný způsob při řešení konfliktů, které Monika převážně zpracovává konvenčním způsobem - hledáním viníka. Sama se většinou staví do role, že její chování je v pořádku. Chybí jí realistický náhled na svoji osobu. Těžce snáší kritiku druhých. Spory vyvolává slovními provokacemi, křikem a lhaním. Na výtky vychovatele reaguje uraženě, křikem, pomocí kterého se snaží vysvětlit, že ona za nic nemůže. Nezapomene přitom připomenout prohřešky ostatních dětí. Následně se uchyluje k hysterickým projevům a pláči.

Monika je dívka, která ráda sportuje a soutěží. Vítá každou pohybovou aktivitu. Disponuje velkou energií, kterou potřebuje vybit při sportu. Zapojuje se i do organizovaných zájmových kroužků, má ráda keramiku, počítač, vaření, tancování.

Monika se několikrát pokoušela o navázání vztahu s pěstounkou, ale ta bohužel na její výzvy nereagovala. Následně bylo zjištěno, že pěstounka již nechce Moniku žádným způsobem kontaktovat a rozhodla se přerušit veškeré vztahy s ní.

Monika tudíž projevila zájem o kontaktování biologické matky. S tímto kontaktem matka souhlasila a začala Moniku v zařízení nejprve navštěvovat a poté si ji vzala domů i na víkendový pobyt. Z tohoto pobytu se Monika vrátila nadšená, i matka projevila zájem o další pobyt. Z následného pobytu matka přivezla Moniku o dva dny dříve se slovy, že už ji doma nechce. Odmítla se k situaci dále vyjadřovat. Posléze bylo zjištěno, že Monika ukradla matce z peněženky peníze a bratrovi mobil, který následně prodala a celou noc nepřišla domů, údajně byla na diskotéce s kamarády. Poté, co se matka rozhodla o přerušení vztahů s Monikou, Monika si vymyslela, že jí doma při její poslední návštěvě její bratr pohlavně zneužíval. Toto nebylo vyšetřováním Policie ČR potvrzeno, neboť bratr v té době ani doma nepobýval. Po několika měsících se Monice podařilo obnovit vztah s matkou, která tvrdila, že to s ní ještě zkusí a vezme si jí domů na další prázdniny. Její pobyt doma se opět neobešel bez problémů, opět došlo ke krádeži a poslední kapkou pro matku bylo to, když Monika obvinila z pohlavního zneužití matčina současného přítele. Při vyšetřování se přiznala, že si vše vymyslela. Od té doby s ní matka vztahy ukončila natrvalo, odmítla si ji vzít dokonce na vánoční prázdniny. Jako jediné dítě trávila Vánoce v zařízení.

Monika má neustálou tendenci upoutávat pozornost před chlapci. Dokáže se jim nabízet velmi nevybíravým způsobem. Pokud není po jejím, neváhá používat velmi vulgárních slov. Píše jim dopisy s velmi oplzlým sexuálním podtextem a neváhá je poslat otevřené po vychovateli. V nedávné době se s dalšími čtyřmi dětmi dopustila útěku, na kterém došlo k pohlavnímu styku. Případ byl vyšetřován Policií ČR, neboť Monika je stále ještě nezletilá.

Příloha B - Organizace dne (pracovní dny, volné dny)

Pondělí

6,30 - 7,00	probouzení, ranní hygiena, úklid ložnic
7,00 - 7,30	snídaně, výdej léků
7,30 – 13,00	vyučování (10,05 hod. – přesnídávka)
13,00 – 13,30	oběd
13,30 - 14,15	odpolední vyučování
14,15 – 15,15	komunitní setkání
15,15 – 15,45	úklid rodinné skupiny, osobních věcí, skříněk
15,45 – 16,00	svačina
16,00 – 18,00	odpolední výchovná činnost, osobní volno
18,00 – 18,30	večeře
18,30 – 21,00	večerní výchovná činnost , individuální příprava na vyučování (IPNV), úklid obývacího pokoje, osobní volno , osobní hygiena, večerní reflexe
21,00	usínání

Úterý

6,30 – 7,00	probouzení, ranní hygiena, úklid ložnic
7,00 - 7,30	snídaně, výdej léků
7,30 – 13,00	vyučování (v 10,05 hod. – přesnídávka)
13,00 – 13,30	oběd
13,30 – 15,45	odpolední výchovná činnost
15,45 - 16,00	svačina
16,00 – 17,00	intervenční skupina (I. RS)
16,00 - 18,00	odpolední výchovná činnost, osobní volno
18,00 – 18,30	večeře
18,30 – 21,00	večerní výchovná činnost , individuální příprava na vyučování (IPNV)- mimo pátku, úklid obývacího pokoje, osobní volno , osobní hygiena, večerní reflexe , příprava na usínání
21,00	usínání

Středa

6,30 – 7,00	probouzení, ranní hygiena, úklid ložnic
7,00 - 7,30	snídaně, výdej léků
7,30 – 13,00	vyučování (v 10,05 hod. – přesnídávka)
13,00 – 13,30	oběd
13,30 – 15,45	odpolední výchovná činnost
14,00 - 15,00	intervenční skupina (II. RS)
15,15 - 16,00	svačina
16,00 - 18,00	odpolední výchovná činnost, osobní volno
18,00 – 18,30	večeře
18,30 – 21,00	večerní výchovná činnost , individuální příprava na vyučování (IPNV), úklid obývacího pokoje, osobní volno , osobní hygiena, večerní reflexe , příprava na usínání
21,00	usínání

Čtvrtek

6,30 – 7,00	probouzení, ranní hygiena, úklid ložnic
7,00 - 7,30	snídaně, výdej léků
7,30 – 13,00	vyučování (v 10,05 hod. – přesnídávka)
13,00 – 13,30	oběd
13,30 - 15,45	odpolední výchovná činnost
14,00 – 15,00	intervenční skupina (IV. RS)
15,45 - 16,00	svačina
16,00 - 17,00	intervenční skupina (III. RS)
16,00 - 18,00	odpolední výchovná činnost, osobní volno
18,00 – 18,30	večeře
18,30 – 21,00	večerní výchovná činnost , individuální příprava na vyučování (IPNV)- mimo pátku, úklid obývacího pokoje, osobní volno , osobní hygiena, večerní reflexe , příprava na usínání
21,00	usínání

Pátek

6,30 – 7,00	probouzení, ranní hygiena, úklid ložnic
7,00 - 7,30	snídaně, výdej léků

7,30 – 13,00	vyučování (v 10,05 hod. – přesnídávka)
13,00 – 13,30	oběd
13,30 – 15,45	odpolední výchovná činnost
15,45 - 16,00	svačina
16,00 - 18,00	odpolední výchovná činnost, osobní volno
18,00 – 18,30	večeře
18,30 – 21,00	večerní výchovná činnost, úklid obývacího pokoje, osobní volno, osobní hygiena, večerní reflexe, příprava na usínání
22,00	usínání

Sobota

8,30 - 9,00	probouzení, ranní hygiena
9,00 - 9,30	snídaně, výdej přesnídávky
9,30 – 13,00	dopolední výchovná činnost, osobní volno
13,00 – 13,30	oběd
13,30 – 15,45	odpolední výchovná činnost, osobní volno
15,45 – 16,00	svačina
16,00 – 18,00	odpolední výchovná činnost, osobní volno
18,00 – 18,30	večeře
18,30 – 21,00	večerní výchovná činnost, úklid obývacího pokoje, osobní volno, osobní hygiena, večerní reflexe
21,00 – 22,00	relaxace, možnost sledování TV, příprava na usínání
22,00	usínání

Neděle

8,30 - 9,00	probouzení, ranní hygiena
9,00 - 9,30	snídaně, výdej přesnídávky
9,30 – 13,00	dopolední výchovná činnost, osobní volno
13,00 – 13,30	oběd
13,30 – 15,45	odpolední výchovná činnost, osobní volno
15,45 – 16,00	svačina
16,00 – 18,00	odpolední výchovná činnost,osobní volno
18,00 – 18,30	večeře

18,30 – 21,00	večerní výchovná činnost , úklid obývacího pokoje, individuální příprava na vyučování (IPNV) osobní volno , osobní hygiena, večerní reflexe , příprava na usínání
21,00	usínání

Pozn. V době příjezdů dětí z dovolenek individuální příprava na vyučování odpadá. Režim dne je v době prázdnin upravován dle aktuální situace a plánovaných aktivit.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Dagmar Pohlová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství (Bc. SPPGV Voš)

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Historický vývoj etopedického zařízení - DDŠ Vrchlabí

Rok: 2018

Počet stran textu bez příloh: 45

Celkový počet stran příloh: 9

Počet titulů českých použitých zdrojů: 17

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Moucha, CSc.